Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

38.51

Hjørdis Varmer

Peter Sabroe

og

Pigehjemmet Hebron



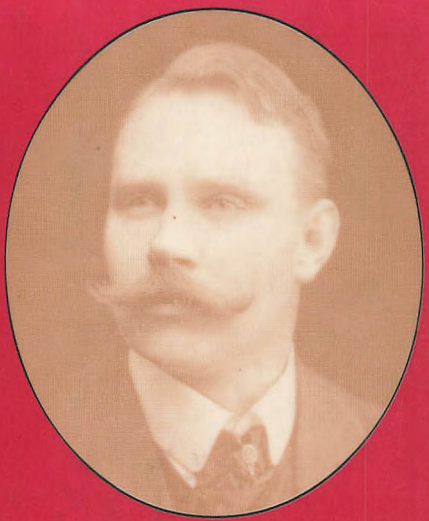

Vadis

Hjørdis Varmer

Peter Sabroe
og
Pigehjemmet Hebron

Vadis

Titel: Peter Sabroe og Pigehjemmet Hebron
Forfatter: Hjørdis Varmer
Research: Hjørdis Varmer og Max Nielsen
Omslag: Hjørdis Varmer og Bent Jespersen
Tegning af Peter Sabroe - efter foto af Buchtrup
Tegning af Edle Brandsholm. Ukendt tegner
Omslagets bagside: Karikaturtegning af Peter Sabroe
Tegner: Axel Nygaard. „Klods-Hans" 1910
1. udgave, 1. oplag 1999
Sats og tryk: Jespersen Offset. Kbh.
Omslag: 240g Whitecard
Indhold: 100g Agrippina Star
Udgivet af Forlaget VADIS
© Hjørdis Varmer
ISBN 87 89715-21-7
Distribution: DBK

Peter Sabroes motto var:
Øv ikke vold. Tål ikke vold.



En faktabog om baggrunden for romanerne „Den grå heks“ og „Børnenes ven“

Den socialt indignerede digter, *Jeppe Aakjær*, sendte sin digtsamling „Muld og Malm“, udkommet på Nordisk Forlag, Gyldendalske Boghandel 1909, til Peter Sabroe med en dedikation, som blandt andet indeholdt følgende digt:

Søg ind ad de lave Døre
og op under Kvistkamrets Spær
og Kast paa de nøgne Vægge
et lille legende Skær.

Hav Øjet på Gydernes Stakler,
bær Blomst til den Syges Seng,
og glem ham ikke, den lille,
forpjuskede Hyrdedreng.

Der sidder i Udmarkens Øde
saa fjernt fra den alfare Vej,
en Hob som maa betle sig Føde;
jeg ved, at de venter paa dig.

Og alle de blege, der aander
i Støv af Fabrikernes Malm,
og gamle, forsømte, der vaander
sig rundt på Kommunernes Halm.



Du være den Fattiges Værner,
du være den Riges Ris!
Da faar du ej Ordner og Stjerner,
men bævende Læbers Pris.

Digtet blev bl.a. offentliggjort i „Silkeborg Socialdemokrat".
I Jeppe Aakjær: „Samlede digte II" fra 1931 findes yderligere to digte til Peter Sabroe.

Peter Sabroe

Rasmus Peter Sabroe 1867-1913, redaktør, politiker.
Født 23. januar 1867 i Gødvad Sogn ved Silkeborg.
Dræbt ved en jernbaneulykke ved Bramminge 26. juli 1913.
Begravet i Århus.

Forældre: Forpagter, senere handelsmand, Anders Agerup Sabroe (1820-1896) og Mette Marie Rasmussen (1841-1921).
Gift 26. april 1892 i Silkeborg med Thyra Møller.

Peter Sabroes barndom

Peter Sabroe flyttede som barn med sine forældre fra Silkeborgegnen til Århus. Det var gået tilbage for hans far, og Sabroe voksede op under fattige kår. Han måtte samle kul på havnepladsen i Århus til hjemmets komfur og havde strenge bypladser. Tit måtte han blive i sin plads til langt ud på natten. Blandt andet bragte han 'billetter' til nogle af byens skøger fra indehaveren af en af de forretninger, hvor han var bud. Han havde brug for pengene, og kunne derfor ikke sige nej, men hans medfølelse med de dårligt stillede var vakt, og han følte sig dybt krænket på pigernes vegne.

Han så også, hvordan en mor lod sine to døtre på 12 og 14 år udnytte af gæsterne, og han holdt lange, ensomme taler til deres forsvar, når han om natten lagde hovedet på puden.

I perioder havde han svært ved at følge med i skolen, men han blev alligevel hurtigt en slags anfører for sine kammerater. Han holdt allerede som dreng små taler, og de kaldte ham 'professor'. Men hans lærer kaldte ham ikke professor. Han skældte ham tværtimod ud og truede ham med prygl, fordi han ikke kunne sine lektier.

„Jeg kom først hjem fra arbejde klokken et i nat, hr. lærer. Hvis De slår mig, er De ond," udbrød Peter med vanlig sans for dramatik.

Læreren sænkede hånden og lod drengen sidde i fred.

Ungdomsår i København

Efter skolegangen boede han som 14-årig en tid hos indremissionske slægtninge i København. Det holdt han ikke til længe. Så blev han sat i skomagerlære. Lønnen var 4 kr. om ugen. Peter Sabroe holdt sig selv med kost og tøj - og fik endda råd til at købe „Social-Demokraten" hver dag.

Da han havde været i lære i et par år, udbrød der strejke blandt svendene. Peter Sabroe holdt med dem, og sagde det højt - han blev fyret, og efter strejken kunne han ikke få arbejde igen inden for sit fag. Så fik han et job som stråhattemager. Men det kneb gevaldigt med at få pengene til at slå til. Hver morgen gik han til en restaurant og købte for 10 øre småkød. Det var kød, man havde kogt suppe på dagen før, og det var hans daglige mad.

Han blev politisk aktiv. Var blandt andet medstifter af ungdomsforeningen De Unges Forbund og begyndte at holde taler ved offentlige møder. Han var i diskussionsklubben Karl Marx. De andre unge slog kreds omkring ham, og han blev hurtigt deres talsmand og leder.

Under de ugentlige møder lærte de socialismens ABC. A.C.Meyer og billedskærer Christensen var gode socialdemokratiske agitatorer og var med til at præge den unge Peter Sabroe. Medlemmerne af klubben var 16-17 år, og når de ugentlige møder sluttede klokken 23, var de langt fra færdige med deres diskussioner. Så gik de hen til en café på hjørnet af Gl. Mønt og Møntergade. Her kunne de få en kop kaffe for ti øre og så fortsætte diskussionen, hvor de slap.

Peter Sabroe var på det tidspunkt så fattig, at hans gamle falmede diplomatfrakke skinnede i alle regnbuens farver. Senere i livet glemte han aldrig den tid. Hans barne- og ungdomsår var medvirkende til, at han også som voksen og forholdsvis velbjærget var i

stand til at sætte sig ind i, hvordan det var at måtte hutle sig igennem tilværelsen. Hans kærlighed til de små i samfundet blev lagt i ungdomsårene.

Han prøvede at tjene en skilling, hvor der var mulighed for det: Ved oplæsningsaftner og foredragsaftner solgte han billetter, klippede dem, og viste gæsterne på plads. Allerede som 18-årig forsøgte han sig som journalist ved at sende noget, han kaldte 'Københavnerbreve' til „Demokraten" i Århus.

En ildsjæl gør sit indtog

Som 20-årig vendte han tilbage til Jylland. Han blev ved med at skrive til „Demokraten", samtidig med at han den sommer var opvarter i forsamlingsbygningen i Randers. I 1887 blev han ansat som redaktør ved „Randers Folkeblad", hvor han tjente 7 kr. om ugen. Året efter, i 1888, blev han fast medarbejder ved „Demokraten", hvis redaktør Harald Jensen allerede længe havde haft et godt øje til den unge ildsjæl gennem hans 'Københavnerbreve'. Her var en mand, som Socialdemokratiet kunne bruge.

Peter Sabroe blev gode venner med typografen Laust Rasmussen, som også var ansat på bladet. Rasmussen var et roligt gemyt og Sabroes direkte modsætning, men deres fælles engagement for de fattige og udstødte var stærkere end forskellene.

Peter Sabroe var let at få øje på i bybilledet. Når han iført rød vest og gule støvler storkede gennem byen, vidste alle, at en ny sag var på vej. Senere på dagen smækkede han så 50-60 håndskrevne sider på bordet foran Harald Jensen. Sabroes skrift var stor og bred, så i trykt form fyldte hans indlæg ikke så meget, men indholdet flammede af indignation og rev læserne med sig.

En dag fik Peter Sabroe nys om, at en proprietær havde nogle usædvanlig uhumske karlekamre. Det ville han overbevise sig om ved

selvsyn, og typograf Rasmussen skulle med. Man vidste jo aldrig, om det kom til korporligheder!

Sabroes plan gik ud på, at de skulle køre ud til gården og stille vognen lidt afsides. Så skulle Rasmussen gå ind og præsentere sig, mens Sabroe besigtigede karlekamrene og talte med tjenestefolkene.

Da de kom ud til gården, gik Sabroe straks hen mod stalden, mens Laust Rasmussen gik op ad hovedtrappen og ind i forstuen. Han blev noget køligt modtaget af proprietæren, men hans venlige væsen og gode talegaver hjalp lidt efter lidt, og efterhånden tøede proprietæren og hans søster op. Frøkenen serverede kaffe og kager for Rasmussen, og proprietæren bød på cigarer. Jo venligere, de var, jo dårligere tilpas blev Laust Rasmussen. Hans tanker var kun halvt ved samtalen i stuen. Hvad foretog Sabroe sig lige i dette øjeblik?

Så hørte han vognen, som de havde efterladt ved husgavlen, køre op foran hovedtrappen. Proprietæren rejste sig og gik med Rasmussen i hælene ud på trappen. Han blev modtaget af en ophidset yngre mand:

„De er den mest nederdrægtige plageånd overfor Deres tjenestefolk!" tordnede Sabroe ophidset, og uden at lade den arme mand komme til orde, fortsatte han sin dundertale og beskrev i detaljer de uhumske karlekamre og også, hvad han agtede at gøre ved sagen.

Rasmussen fik knap nok sagt tak for kaffe, men luskede utilpas hen til vognen og satte sig op. Han havde det rædselsfuldt og lovede sig selv, at det både var første og sidste gang, han tog med sin ven ud på sådan en mission.

Ægteskab og fængselsstraf

I vinteren 1891 skulle Peter Sabroe til møde hos den socialdemokratiske politiker, Emil Marott, som boede til leje hos Thyra Møllers forældre. Hans kones søster var gift med Thyra Møllers bror, og den unge, smukke Thyra var tilfældigvis på besøg i hjemmet. Hun og Sabroe traf hinanden og blev forelskede. Få måneder senere forlovede de sig i al hemmelighed. Thyra turde ikke sige det til sin far, men en dag stod forlovelsen omtalt i "Politiken", hvem der så kunne have lækket den nyhed? Thyras far læste avisen henne i banken, men nævnede ikke sagen med et ord, da han kom hjem.

Men en dag aflagde Sabroe så visit i Thyras hjem. Han blev høfligt, men ikke hjerteligt, modtaget af hendes forældre. „Jeg kender Dem kun fra Højrebladets omtale," sagde kancelliråden, „og det er ikke særlig positivt - men jeg må jo vente og se tiden an."

Emil Marott rådede Thyra og Peter Sabroe til at gifte sig så hurtigt som muligt for at undgå flere besværligheder, og den 26. april 1892 blev de kirkeligt viet. Thyra var gået ind til sit livs sværeste job. Sabroe rodede sig ind i en pinlig affære, som førte til, at der blev rejst politisag mod ham: En dragon var under et ridt blevet pint til døde på dragonkasernen i Århus. Ved begravelsen på Nordre Kirkegård sprang Sabroe op på graven og råbte: „Soldater! Glem ikke, at de bødler, der pinte ham til døde, lever endnu."

Peter Sabroe blev anklaget for krænkelse af kirkegårdsfreden, og senere anlagde et par officerer også sag an mod ham for injurier.

Sabroe var i København. Thyra i Århus. Han skrev hjem til hende, at han ventede at få en hård dom. Han elskede hende, men hun havde sin frihed, hvis hun ønskede det.

Det ønskede Thyra ikke. Hun holdt af sin iltre mand og holdt fast ved ham. Allerede tidligt i deres forlovelse havde han været i fængsel. Dengang skrev Thyra i et brev til Sabroe, at hun 'ser frem til at se ham igen, men at han ikke maa omtale sagen for hendes Far.'

Sagen med dragonen kunne ikke skjules. Peter Sabroe fik tre måneders fængsel, omsat til 14 dage på vand og brød. „Det må jeg

tage," skrev han til Thyra. „Jeg har ikke råd til at sidde inde i tre måneder."

Det unge ægtepar boede i Århus fra 1892 til 1909. Så blev Sabroe forflyttet til Kolding for at hjælpe partipressen dér i en kortere tid. Senere flyttede de til København, hvor de boede til hans død i 1913. Først boede de i Lille Strandstræde, senere i Rømersgade.

I Folketinget

I 1895 blev Sabroe medredaktør på „Demokraten"; et job han bestred til 1906. Herefter fungerede han som free-lance medarbejder.

Det var også i 1906, han startede en pølsefabrik i Århus med det formål at skaffe arbejderne gode pølser, lavet af ordentlige råvarer. Dette projekt havde han mildest talt ikke succes med. Han blev gjort til grin af vittighedstegnere og sine politiske modstandere, og i 1910 måtte han lukke sin fabrik, men han kæmpede videre for de små på samfundets bund med de midler, han havde til rådighed. Fra 1910-1913 var han medarbejder ved „Social-Demokraten" i København.

Allerede i 1892, 25 år gammel, stillede han op som kandidat til Folketinget i Ebeltoft-kredsen. Han fik kun 464 stemmer og blev ikke valgt ind.

I 1895 stillede han op for Socialdemokratiet i Århus nordre kreds. Her fik han 851 stemmer. Det var stadig for lidt. Igen i 1898 prøvede han. Denne gang fik han 1476 stemmer mod modstandernes 1709.

Først den 3. april 1901 vendte lykken. Peter Sabroe blev valgt ind i Folketinget. Han sejrede stort over sin modstander, højremanden J. Høegh-Guldberg.

Det var en stor aften for Peter Sabroe, som stod i den fyldte skolegård i Munkegade sammen med sine venner og partifæller og ventede på valgresultatet. Ved ti-elleve tiden kom en mand ud i døren og sagde noget, som ingen kunne høre. Så lød det: „Sabroe er

valgt! Han skal leve!" Hurraråbene 'omfavnede' ham. „Leve Sabroe," råbte forsamlingen igen.

Da gemytterne var faldet lidt til ro, trådte Sabroe frem: „Jeg siger tak til mine vælgere, og så råber vi et leve for min modkandidat. Så et leve for borgmesteren og et for den kære gamle by, og så går vi hjem."

„Nej," jublede kammeraterne. „Vi følger dig hjem."

De gik ned ad Munkegade, hen ad Klostergade og ned gennem den smalle gyde, Tangen. „Til Hotel Royal," råbte nogle. Undervejs stemte de i med „Snart dages det Brødre, det lysner i Øst." På Bispetorvet kom nogle med en landauer. Sabroe blev skubbet op i vognen, og hans tilhængere fyldte Søndergade i hele dens bredde. De gik arm i arm, syngende og råbende hurra.

Hjemme i Fredensgade ventede nye skarer på den nyvalgte folketingsmand. Efter endnu en hyldest stod Sabroe i sin og Thyras lejlighed. Hun havde åbnet vinduerne ud mod gaden, og Sabroe måtte flere gange hen og tale til sine vælgere og takke dem. Fru Sabroe fik også et leve, og endelig blev der udråbt et leve for Det danske Socialdemokrati. Så gik alle hver til sit efter en opfordring fra Sabroe. Det var blevet over midnat.

Branden i Skejby

Den 24. december 1898 var Peter Sabroe igen på banen med en indigneret artikel i „Demokraten“:

„Børn i Skejby dræbt af Røg“ lød overskriften. Så kom historien:

Lars Svendsen havde om morgenen klokken tre forladt den hytte, han havde lejet på Skejby Mark, for at gå på arbejde hos Carl Jessen i Skejby, hvor han var røgter. De indebrændte børns mor var gået til „Kolkjærgaard“, hvor hun malkede. Klokken halv otte fandt man fem af deres børn kvalt af kulos.

Sabroe skriver blandt andet: ‘Da Ulykken og dens Omfang blev Moderen bekendt lammedes hun fuldstændig. De, der saa den stakkels Kvinde, fortæller, at de aldrig har set noget forfærdeligere. Det var som hun pludselig blev et levende Lig. Man frygter at hun har mistet Forstanden.

Manden var ligeledes forstenet i Smærte. Vel havde det været tungt at skaffe Brødet til de 5, men den fattige Mand elskede jo sine Børn.

Da Moder og Fader stod over for de 5 Barnelig kunde vi have ønsket alle Landets Velhavere og fyrstelige Personer og Præster nærværende. Mon de da ikke havde faaet en knugende Følelse af den ganske exempelløse Armod, som raader blandt vort Lands flittigste Klasse.

Her har vi et Hjem, der knuges til Jorden af Sorg, fordi den udbyttende Klasse opløser Familjelivet ved at tage Mand og Kone fra Hjemmet og lader Børnene skøtte sig selv.

Medens i disse Dage Tusinder af Mødre er optaget af at pusle og hygge i Hjemmet til Julehøjtiden, maa Røgter Lars Svendsen og Hustru begge gaa fra Hjemmet for at slide de Penge sammen, som der skal til for at Julegrøden kan komme paa Bordet.

Lars Svendsen er Røgterens Navn. Han er en 55-aarig Mand, krumbøjet og gusten af Slid og Slæb ... Familjen har endnu et sjette Barn. Han blev i Gaar sendt til sin Tjenesteplads i en anden Landsby, men skulde have været hjem til Juleaften.

Det skrækkelige Drama indeholder i sig en frygtelig Anklage mod det kristne Samfund og kaster lige som ved et Lysglimt et Lys over de umenneskelige Forhold, hvorunder vore Landarbejdere lever.'

Den dag, børnene blev begravet, havde Peter Sabroe mobiliseret socialisterne inde fra Århus. 2000 århusianske arbejdere troppede op med røde faner, og Sabroe holdt også her en af sine flammende taler og sagde blandt andet:

„Den forfærdelige Ulykke i Skejby viser, at de Forhold, hvorunder Landarbejderne lever, ikke kan skildres grelt nok. Der gives ikke den Taler og ikke den Pen, der magter at fremstille den uhyggelige, den økonomiske Lidelse, som finder Rum i Landarbejderhjemmene. Ulykken i Skejby vækker Sensation, og den kalder paa Medlidenhed og Deltagelse. Og dog er der i Aarenes løb hændt saa mange lignende Ulykker, men kun ikke af et saa stort Omfang som den. Snart er et, snart to eller tre Børn indebrændt som følge af Leg med Tændstikker, fordi Far og Mor har været ude. For det er nemlig saadan, at Forældrene i et Landarbejderhjem begge skal arbejde, for at Børnene overhovedet kan faa Føden."

Højrepressen skrev:

Holstebro og Struer Dagblad omtalte også Skejbyulykken. Den 28. december 1898 stod der under overskriften:

'Fem Børn kvalte af Kulos.

Aarhus, den 24. December. Ritzaus Bureau. Røgter Lars Svendsens 5 Børn i Skejby er i Morges fundne kvalte af Kulos i deres Hjem i Skejby. Moderen var i Morges Kl. 5½ gaaet til Koldbjerggaard for at malke, men havde forinden fyret op i Kakkelovnen. Da hun kom

tilbage var alle 5 Børn, af hvilke den ældste var 8 Aar og den yngste endnu laa i Vuggen, kvalte af Kulos.'

Den 30. december omtaltes ulykken igen i Højrepressen:
'Ulykken i Skejby. I Følge „Aarhus Stifttidende" foregik de 5 forulykkede Børns Begravelse Onsdag Eftermiddag under almindelig Tilslutning. Over 1.200 Mennesker var mødt. Kisterne bragtes fra Hjemmet til Kirken, hvor Pastor Krarup holdt en lang og gribende Tale. Derefter bar folk fra Skejby Kisterne ud paa Kirkegaarden, hvor de jordedes i en stor Fællesgrav.'

At Peter Sabroe var mødt op i spidsen for et stort arbejderoptog med røde faner bliver slået stort op i den socialdemokratiske presse, men nævnes ikke her.

Skejbybranden har været inspiration til 2. kapitel i „Den grå heks": 'En frygtelig ulykke.'

Sabroes mange „kasketter“

Reformatoren

Efter at være blevet valgt ind i Folketinget, begyndte Peter Sabroe straks sit reformarbejde og gik med krum hals i kødet på de ansvarlige på børnehjem og opdragelsesanstalter. Han kæmpede for de gamle, for tjenestepigerne og -karlene, og ikke mindst for børnene. Han var en skarp og uforsonlig modstander af justitsminister P.A.Albertis „pryglelov“ - og af prygl i skolen i det hele taget, og han brugte 'den brede pen', når han skrev i pressen om de sager, der optog ham. Når det gjaldt børnene, var hans pen 'dyppet i det rødeste hjerteblod,' som en ven senere skrev. For Peter Sabroe var alting sort/hvidt. Mellemtonerne havde han svært ved at få øje på.

Samtidig med sin skribentvirksomhed holdt han utallige møder rundt om i alle egne af landet, og han trak altid mange tilhørere til huse.

Udover at være medlem af Folketinget, var han fra 1900-1909 ydermere medlem af Århus Byråd.

Taleren

Peter Sabroe var fra før mikrofonernes tid, men det var ingen hindring for hans succes som taler. Uden brug af mikrofon og højtaler kunne han med lethed råbe en stor tilhørerskare op med sin kraftige stemme og sin menneskelige glød. Engang talte han i et ridehus for 4000 mennesker, og „hans stemme nåede ud i den fjerneste krog.“

Forfatteren Poul Levin skriver mange år senere om Sabroe:

„Jeg synes, at hr. P. Sabroe er den største taler, jeg har hørt.

Det var en skummel aften langt ude i en af forstæderne. Et ret forfaldent lokale. Dårlig oplyst. Salen stuvende fuld af kvinder,

mænd, unge fyre og børn. Tobaksrøg. Øldunster. Man tænkte allerede i døren på at vende om. Der blev først talt af nogle unge mænd, velforberedt, efter de bedste mønstre.

Så kom Sabroe. Han banede sig vej gennem stimlen, hæs fra en agitationsrejse landet over. Da han begyndte at tale, var han usikker. Det var, som han i grunden ikke vidste, hvad han ville tale om. Hans ord vandrede rundt i forsamlingen, som om de ledte efter noget. Var det nu også dem, man ville høre?

Pludselig var der et ord, der fængede. Det fløj tilbage til talerstolen med 'hør' og klapsalver. Sabroe greb det i flugten og gentog det, stærkere, med en bevægelse ud mod salen. I det øjeblik havde han forsamlingen i sin hule hånd. Nu vidste han, hvad det var, han skulle tale om i aften. Som et uvejr rullede han sig ud over tilhørerne. En stemning, en torden, der hævede sig over deres hoveder. Lyn, som slog ned, af og til en strimmel blå himmel, som fik dem til at smile. Hver muskel var spændt i ham. Nye råb lød op til ham og blev flettet ind i talen, han kom i tanker om minder, som fik ham til at græde, som rystede ham, så var der en vittighed, der lige skulle fyres af, så en trussel.

Den mægtige røst blev afløst af pauser. Sigende, dirrende. Tilhørerne græd, larmede og lo. Var forargede og levede med, med hver eneste fiber i kroppen.

Hverken tilhørere eller taler følte træthed. Bifald. Trampen i gulvet. Klap.

Han kunne tryllebinde en forsamling. De var som voks i hans hænder. Hans tale var præget af overbevisningens styrke, af en indre glød."

Mange jern i ilden

I 1906 blev Peter Sabroe Socialdemokratiets repræsentant i Tyendekommissionen. I 1910 kom han ind i Børne-kommissionen, som en udløber af alle de sager, han havde taget op vedrørende forholdene på opdragelsesanstalter, sindssygehospitaler, børne- og plejehjem, fængsler - og prygl i skolerne.

Udover Pigehjemmet Hebron tog han sig blandt andet 'kærligt' af Drengehjemmet Flakkebjerg, Godhavn (hvor fru Brandsholms bror var forstander), Jægerspris og Bøgildgård; men hans selvbestaltede optræden i de mange sager medførte snart en lind strøm af retssager for injurier, eller for uden lov og dom at have fjernet børn fra deres (fordrukne) forældre. Det gav dagbøder og endog fængselsstraf. I 1911 startede et par af hans venner en landsindsamling til fordel for ham, så han kunne få betalt sine bøder og for en tid klare sig igennem økonomisk.

Hans engagement spændte vidt:

Fra 1908 og nogle år frem var han redaktør af „Kolding Socialdemokrat". Fra 1910-1913 var han desuden ansat ved „Social-Demokraten" i København. Den 1. juli 1910 startede han sit eget blad „Sabroes Blad" sammen med sin ven, metodistpræsten Anton Bast. Bladet blev den 1. januar 1913 døbt om til „Lille Paul". Udover sine andre engagementer var Peter Sabroe også medstifter af foreningen „Barnets Værn".

Han havde gennem sit virke set, hvor stor skade alkohol gjorde, og i 1909 meldte han sig ind i afholdsbevægelsen. 'Brændevin har kostet vort Land flere Mænd og flere Penge end Militarismen og Krigene!' var et af hans udsagn.

Sabroe og religionen

Sabroe var en mærkelig mand. Han var religiøs på sin egen måde. Han kunne godt skose præsterne og havde en ganske uforsonlig holdning til Indre Mission, men han ville på den anden side ikke have religionen ud af skolerne. På et stort møde sagde han blandt andet, at Jesus af Nazareth var de fattiges bedste ven. - Selv elskede han Chr. Richardts salme fra 1867: „Altid frejdig, når du gaar", og mange af hans møder sluttede med, at man sang den smukke salme. Peter Sabroe sang selv for med sin kraftige røst, ofte med tårerne strømmende ned over kinderne.

Altid frejdig, naar du gaar
Veje, Gud tør kende,
selv om du til Maalet naar
først ved Verdens Ende.

Aldrig ræd for Mørkets Magt.
Stjernerne vil lyse!
Med et Fadervor i Pagt
skal du aldrig gyse.

Kæmp for alt, hvad du har kært,
dø, om saa det gælder!
Da er Livet ej saa svært,
Døden ikke heller!

Folk fra Indre Mission gik til modangreb, når Peter Sabroe fór frem mod blandt andet de missionske børnehjem. Indre Mission var af den opfattelse, at Peter Sabroe ene og alene førte sig frem som børnenes vogter for at få gjort kål på 'de hellige', som han hadede af et godt hjerte. Den opfattelse lever stadig i bedste velgående den dag i dag, omend i det stille.

Sabroes sidste tale

I Peter Sabroes sidste tale, som han holdt hos gårdejer Søren Lolk på Tåsinge den 25. juli 1913, sagde han blandt andet: 'Ærbødighed for Barnet er Ærbødighed for det evige. Kun det Folk, der løfter Børnene op og frem, fortjener Navn af et Kulturfolk og et Kristenfolk.'

Peter Sabroes død og begravelse

Venstrepressen skrev:

'Lørdag den 26. Juli 1913 skete der en frygtelig Jernbaneulykke mellem Tjæreborg og Esbjerg. Emigranttoget, der afgaar fra København kl. 8,20 Morgen, er væltet ved Sneumbroen nær ved Bramminge. Man mener, at det knapt et Aar gamle Jernbanespor har udvidet sig under Varmen, hvorved en Udskridning er sket. Toget bestod af ialt 8 Vogne, hvoraf kun den bageste blev staaende. Den næstforreste Vogn blev fuldstændig knust. Der er 15-16 Døde og en Mængde haardt saarede. Blandt de Døde er foreløbig kun genkendt Folketingsmand Peter Sabroe ...'

*

Peter Sabroes lig blev ført til Århus den følgende onsdag aften. Bisættelsen fandt sted søndagen efter.

Lørdag nat måtte damperen fra København til Århus melde alt udsolgt, det ordinære nattog var overfyldt, og der blev sat to ekstratog ind. Søndag morgen begyndte folk fra oplandet at strømme ind mod Århus. 350 røde faner dannede æresvagt. Der var deputationer med blomster og kranse, og mange flag i byen vajede på halv.

Peter Sabroe blev begravet fra Århus Domkirke.

Kl. 12.30 blev hans kiste kørt fra kirken ud på Bispetorvet, hvor ca. 15.000 mennesker var forsamlet. Allerede en time tidligere havde politiet måttet afspærre de gader, der førte op til kirken. Man anslog, at omkring 50.000 mennesker var mødt frem for at vise Sabroe den sidste ære.

Præcis klokken 13 indledtes ceremonien med, at man sang salmen: „At sige Verden ret Farvel". Herefter talte pastor Dahl ved

båren. Han sluttede sin mindetale: „Med disse ord vil jeg sige: Velsignet være arbejdervennen og socialisten Peter Sabroe's minde."

Derefter fulgte en række andre taler, og man sang „Dejlig er Jorden". Så foretog pastor Dahl jordpåkastelsen, som også foregik på Bispetorvet. Et arbejderkor på omkring 100 medlemmer sluttede denne del af højtideligheden, som havde varet omkring 1½ time, med at synge: „Lyksalig, lyksalig, hver Sjæl som har Fred", og til slut sang operasanger Aage Wang Holm Sabroes yndlingssalme: „Altid frejdig, når du går".

Så bevægede ligtoget sig mod Nordre Kirkegaard med musikken i spidsen. Derefter fulgte æresvagten, familien, de mange røde faner og bagest sangerne. Hele det store følge gik tavse og knugede ned gennem den mur af mennesker, som havde taget opstilling langs ruten til kirkegården.

Sabroes grav ligger op mod kirkegårdsmuren, lige til venstre for indgangen.

„Berlingske Aften", 28. juli 1913:
Her bringes en lang, noget nedladende nekrolog, som slutter:

'... der var tragiske Linier i hans (Sabroes) Maske: Proletardrengen, der kørte paa første Klasse med Hjertet paa tredie, og som aldrig lærte sin Begrænsning.

Den voldsomme Slutningseffekt passer for saa vidt godt nok til Peter Sabroes hele melodramatiske Temperement. Bag Tæppet græder en Enke og hendes Børn.'

Ja, der var nogle, som åndede lettet op over, at Sabroe nu ikke mere var der til at bide dem i haserne, men sorgen blandt den fattige del af befolkningen var ægte og dyb, og store dele af pressen udtrykte også både sorg og bekymring over, at Socialdemokratiet nu havde 'mistet sin bedste Agitator og sin største Taler - Peter Sabroe.'

Redaktør Frejlif Olsen skrev i „Ekstrabladet“: ‘Hører vi et Barn græde? Er der ikke et Barn, der græder, naar det lyder, at Peter Sabroe er død? Han var et Barn selv, og mange Børn vil udløse deres Følelser i Taarer, naar de hører, at nu er Sabroe død, og at han er død saadan.’

I Thyra Sabroes skrivebordsskuffe lå der i mange år efter Peter Sabroes død et brev fra Svend Aage, Kolding. Han var børnehjemsdreng, og et af de børn, Peter Sabroe havde taget sig af. Ved Sabroes død skrev han:

„Jeg har mistet min eneste Ven. Han var aldrig i Kolding uden at besøge mig. Jeg sender Dem denne Hilsen, for jeg har ikke raad til at rejse til Aarhus til Begravelsen, men mine Tanker vil være hos ham.“

Svend Aage *kom* med til begravelsen. Han gik bag kisten og holdt en af Sabroes sønner i hånden.

På 11-årsdagen for ulykken blev der afsløret en statue af Peter Sabroe. Den var rejst af arbejderklassen i Danmark og står nu på Østbanepladsen i Århus.

Thyra Sabroe

Thyra Sabroe, født 16. november 1868 i Silkeborg.
Død 9. juli 1940 i Århus.

Forældre: Købmand, senere bankdirektør, kancelliråd Frederik Peter Møller (1826-1907) og Aurora Rasmine Nellemann (1826-1910).

På hjemmefronten var det ikke altid let for Thyra at klare det hele. Hun måtte lægge ryg og sæbevand til, når hendes mand kom slæbende hjem med lusebefængte unger, som han havde samlet op i baggårde eller på værtshuse. Samtidig prøvede hun at beskytte ham, så han ikke sled sig helt op. Det var en vanskelig opgave, som da heller ikke lykkedes. Tværtimod blev Thyra Sabroe selv med årene nedslidt af de evige sagsanlæg og den nådesløse kritik, som parallelt med 'folkets' tilbedelse strømmede ned over hendes mand og gjorde hverdagen så svær, at hun til sidst blev alvorligt syg.

Det var *hende*, der skulle få hjemmet med de fire børn, Tage, Dagny, Povl og Sven, til at fungere, samtidig med at hun ihærdigt prøvede at støtte sin mand. Men det er svært at tøjle en vulkan. Det måtte Thyra Sabroe sande.

Konkrete sager

Hebron-sagen

Peter Sabroe tog mange børnehjemssager op. I bøgerne „Den grå heks" og „Børnenes ven" har jeg beskæftiget mig med Hebron-sagen, som han tog fat på i august 1907.

Forstanderinden på Hebron hed Edle Brandsholm. Hendes to medhjælpere hed henholdsvis frøken Thorup og frøken Lundstrøm. De er alle tre 'virkelige' personer. Det er Lille Ellen og Monika også (sidstnævnte var fru Brandsholms adoptivdatter), samt proprietær Ebbensgaard i Vinderup, missionær Lind, købmand Agger og læge V. A. C. Larsen i Struer m.fl. Derimod er Bolette og hendes familie opdigtede personer, bygget over de skæbner, jeg blandt andet har læst om i „Forhøret angaaende Forholdene paa Pigehjemmet „Hebron", udgivet ved Justitsministeriets Foranstaltning i 1908."

I det følgende giver jeg nogle få eksempler på avisartikler i anledning af Hebron-sagen samt af enkelte af de mange vidneudsagn fra retsprotokollen.

Den 12. august 1907 anmeldte Peter Sabroe Pigehjemmet „Hebron" til Justitsministeren.
Han skrev blandt andet:
'Idet jeg henviser til medfølgende Artikler i „Demokraten" skal jeg til yderligere Oplysning i Sagen angaaende Børnehjemmet „Hebron" meddele Deres Excellence:

Portør Jensens Hustru i Seilum var Sygeplejerske for afdøde Lotterikollektør Frydensberg. Hun er villig til at beedige, at fru Brandsholm, som var Frydensbergs Datter, gentagende udtalte i

Anledning af Faderens Smertensudbrud: „Det er bare Skaberi". Da Sygeplejersken ankom til Frydensbergs Hjem forefandt hun den gamle syge Mand i en meget svinsk Tilstand, Ekskrementerne flød fra Sengen og henad Gulvet.

Forstander for Børnehjemmet i Herning Hr. Andersen vil beedige, at hans Plejemor i Viborg, som var Medlem af Plejetilsynet, har udtalt at det var Synd og Skam, at Frk. Frydensberg skulde have Plejebørn saaledes som hun mishandlede dem.

Hr. Lærer Bigum i Viborg har under et Besøg, som han og Hustru aflagde i Frk. Frydensbergs Lejlighed, som de skulle overtage, set Plejesønnen *Emil* henstaa i et af Kælderrummene. Der var henstillet Vand og Rugbrød til ham og han skulde staa der hele Søndagen.

Samme Lærer vil beedige, at Frk. Frydensberg og en Frk. Møller, der vare Lærerinder i Skolen, i Frikvartererne sad paa Skødet af hverandre og kyssede hverandre, som var det Kærestefolk.

Da Frk. Frydensberg blev gift med den 60-aarige Lærer og Missionær Brandsholm, var hun meget haard ved de to mindreaarige Steddøtre Marie og Monika. Jeg skal henvise til *Fru Dorthea Kjeldsen* ... angaaende den haarde og hensynsløse Behandling af Monika ... Monika var på Arbejde ude i Marken og klagede over ikke at kunne følge med. Fru Brandsholm skubbede da til den syge Monika og sagde Skaberi. I den Tid som Monika derefter var syg blev der ikke hentet Læge. Først da Fru B. en Aften rejste til Ringkøbing blev Lægen hentet, men Barnet døde samme Aften.

... På „Hebron" er Pigerne hyppig bleven straffet med Lussinger for ikke at have vildet kysse Fru B., naar de gik til Sengs; de er blevet tildelt Lussinger for, at have taget af Hundens Mad, naar de var sultne. Som Paalæg til bart Rugbrød har Fruen givet dem Hønsefoder. Som Straffemiddel har Fruen ladet Pigerne staa flere Dage i Træk op ad en Væg. Den mørke Arrest er benyttet overfor flere Piger og de har hensiddet der flere Dage. Bl.a er en *sindssyg* Pige bleven straffet flere Gange paa den Maade. Pigens Navn er *Kristine Jensen ... Mathilde Nielsen*, som tjener hos Skrædder Sørensen i Holstebro har Fru Brandsholm tildelt Lussinger saa Trommehinden sprængtes. Hun kom under københavnske Specialisters Behandling.

Særlig Piger med grimt Ydre ere blevne straffede. De enkelte kønne Piger tog Fruen ned til sig ca. 15, 10 á 30 Minutter i sit Værelse og kyssede dem på Mund, Øjne og Pande. Pigerne skulde helst sidde paa Skødet af hende og saa talte hun med dem om at komme til Jesus. Som piger der kunne bekræfte mine Klager nævner jeg (her følger en lang række navne. hv)

Jeg tillader mig i Henhold til ovenstaaende og medfølgende Artikler at andrage Deres Excellence om at der maa blive indledet justitsministeriel Undersøgelse af Forholdene ved „Hebron".

Med Højagtelse

Deres P. Sabroe.'

Pigernes „Flakkebjerg“:

På sine rejser i Jylland havde Peter Sabroe hørt rygter om, at der foregik uhyrlige ting på Pigehjemmet Hebron. Sin vane tro fór han straks i blækhuset, og *mandag den 5. august 1907* skriver han den første af en lang række artikler om fru Brandsholm og Hebron. Blandt andet er der en artikel i „Demokraten“ under overskriften *Pigernes „Flakkebjerg“*:

‘Fru Brandsholm til Handbjerg Børnehjem er en mægtig Kvinde. Udrustet med Værgemyndighed over Hundrede af Børn og Unge Piger, har hun alle de værgeløse uindskrænket i sin Magt... den Bestyrelse, som har med Handbjerg Børnehjem at gøre, har ligesom Bestyrelsen for „Flakkebjerg“ mere været til af Navn end af Gavn. Navnene paa d’Herr. er Proprietær Ebbensgaard, Vinderup, Missionær Lind og Købmand Agger i Struer - de to sidste er ivrige Missionsfolk og den tredie nærmest højkirkelig i religiøs Henseende. Alle tre har gennem Aarene været Fru Brandsholms nidkære og ivrige Beskyttere. Det kan maaske undre, at Hr. Ebbensgaard, som ikke tilhørende Missionen, er Formand, men vi gætter næppe Fejl, naar vi mistænker Fruen for her at have haft en finger med i Spillet. Det er nemlig meget snildt af hende at faa Hr. Ebbensgaard gjort til Formand. Af ham købte man Hus og Jord til Børnehjemmet og til ham blev Børnene **bortakkorderede til Markarbejde.**

Hr. Ebbensgaard behøvede ikke at ulejlige sig til Kontoret for fremmed Arbejdskraft; Polakker og Russere var overflødige her, hvor en Stab af unge Piger under Opsyn fra Børnehjemmet „Hebron“ til en meget billig Penge stilles til Raadighed ved Roelugning og Optagning af Roer og Kartofler.’

Censur:

Peter Sabroes mange artikler beskrev blandt andet, hvordan pigerne, når de blev anbragt på hjemmet, straks fik besked om at tie med, hvad de så og hørte på Hebron. Overskred de dette forbud, blev de straffet med ris og arrest. Deres breve blev censureret. En Pige begyndte et brev således:

„Vi faar mange Gange ikke det, vi kan spise, og naar vi straffes, halvsulter vi."

Da fru Brandsholm læste brevet, sagde hun: „Du må skrive sandheden."

„Det er jo sandhed," forsvarede pigen sig.

„Når jeg siger, du skal skrive sandheden, forstår du vel, hvad jeg mener!" var svaret.

Brevet kom til at lyde: „Jeg faar God og Rigelig Mad. Alle er saa rare mod mig, og vi lærer at elske Jesus."

„Det var smukt, mit barn," sagde fru Brandsholm - sådan lærte hun pigerne at lyve.

Missionske hjem:

Peter Sabroe: Tirsdag den 6. august 1907 i „Demokraten":

'Pigerne fra Hebron blev anbragt paa Gaarde rundt om, når de var for gamle til at være paa Hebron, men fru Brandsholm var stadig deres Værge. De kom ud i daarlige Hjem, som var kendt for ikke at kunde holde paa deres Piger. Bare Hjemmet var missionsk, kunde de faa Piger fra Hebron.'

Uddrag af retsprotokollen:

Gårdejeren på Tvis Mark hed S. Chr. Dyrnase. Hos ham tjente pigen Anne Boline, datter af Christine Petersen, Skælskør. Hun var blevet mishandlet af sin stedmoder og sin fordrukne far og måtte sove i et kulrum i kælderen. Hun var fuld af sår og utøj, og en dag fjernede

provsten hende fra hjemmet. På hospitalet viste det sig, at den arme pige var skamslået og pint på det frygteligste. Hun måtte blive tre måneder på hospitalet.

Så kom hun til Hebron. Hun fortæller om hjemmet:

'Pigerne bliver straffet med Ris for at slaa Porcelæn itu, for at skrive Hjem, for at løbe bort, for at tale sammen om Forstanderinden. Risene falder paa 'det blotte Sæde' og tit i Enrum. Pigen skal lægge sig paa et Bord, og Piskningen er haard. Fruen er kraftig og bliver tit ophidset, naar hun slaar.

Efter Straffen bliver Pigerne sat i Arrest paa Loftet eller i Kælderen. Her maa de tit sidde i flere Døgn, og de faar mindre Mad, end de plejer. Om Aftenen faar de kun en Rundtenom Fedtebrød uden Paalæg.'

Anne Boline og tømrer Carlsen fortæller om Lille Ellen:

Anne Boline: 'Alle havde ondt af den lille 3-aarige Ellen. Hun kom fra København, og hendes Mor var død. Hun græd tit. En Gang slog Fru Brandsholm hende saa haardt, at hun faldt ned fra Stolen. En anden gang sparkede Fruen til hende.

Når Lille Ellen ikke kunde ligge tør i sin Seng, blev hun straffet med Lussinger. Bagefter maatte hun staa og holde paa sit Lagen nede i Haven, til det var tørt. Hvis det var daarligt Vejr, stod hun oppe på Tørreloftet - ofte i flere Timer.

Naar der var Besøg på Pigehjemmet, blev Lille Ellen vist frem. Saa fik hun Slik og søde Sager og Kys og Klap, men til daglig slog fru Brandsholm hende tit. En Gang fik hun Ris fordi hun havde slaaet en Kop itu, og en anden Gang tvang Fruen hende til at spise noget Mad, hun havde kastet op.'

Tømrer Christen Carlsen, Vestergaard Hus pr. Handbjerg, som ofte arbejdede på hjemmet, synes ikke, fru Brandsholm var god mod børnene. Især er den lille Ellen forkuet. Engang spurgte han Ellen,

hvor gammel hun var, men hun vendte sig bort og sagde, at hun ikke måtte tale med ham. Han siger, at børnene ikke har respekt for fru Brandsholm - kun frygt. 'Frøken Lundstrøm har bedre Tag paa Børnene og kommer langt videre med dem med Mildhed og Venlighed, stilfærdig og rar, som hun er.'

Onsdag den 7. august 1907 skriver Peter Sabroe i „Demokraten" om fru Brandsholm:

'Det hellige Børnehjem „Hebron" i Handbjerg ved Holstebro i det nordlige Jylland bestyres, som „Social-Demokraten"s Læsere vil have erfaret af nogle Telegrammer, af en Fru Brandsholm. Hun er udrustet med Værgemyndighed over Hundreder af Børn og unge Piger, og hun har dem alle uindskrænket i sin Magt. Ingen Minister og ingen Dommer og ingen Fængselsdirektør kan i den Grad bestemme over Menneskeskæbner som hun, og i Sandhed: et Regimente saa ensidigt og despotisk skal man lede længe om at finde Mage til ...'

„Demokraten", Fredag den 9. August 1907:

Her skoser Peter Sabroe værgerådene. Han skriver blandt andet:

'Fra Lyngby ved Hammel meddeles os et Tilfælde, hvor Værgeraadet har maattet skride ind for at tage en lille Pige fra en unaturlig Plejemoder. Desværre havde Barnet alt i længere Tid været udsat for en meget slet Behandling, før Meddelelse herom kom til Værgeraadets Kundskab, og inden Raadet tog Affære.

Barnet var sammen med to Søskende af Værgeraadet for ca. et Aar siden taget fra sit oprindelige Hjem, hvor de alle havde været udsat for en Ravnemoders onde Lune. Men det synes saaledes at være kommet fra Dynen i Halmen. Thi Plejemoderen var i den Grad ond mod den lille Pige, at Barnet har maattet indlægges paa Sygehuset i Hammel for at komme til Kræfter igen. Hun fik en knap tilmaalt og slet Føde, men Prygl i Overflod. En dag havde Plejemoderen,

efter at have gennempryglet den lille Pige med en Tæppebanker, slæbt hende uden for Huset og kastet hende i en Bæk, saaledes at hun blev fuldstændig gennemblødt.

Heldigvis er den lille nu uden for denne Kvindes Rækkevidde, men en saadan Behandling, som er bleven dette barn til Del, og som desværre saa mange fattige Børn er udsatte for, bærer Vidne om, at der endnu er saa uendelig langt tilbage før det Værn, der gennem Værgeraadene skulde rejses om Børnene, er betryggende. Det raaber højt om, at Værgeraadene bør være vaagne, saa de ikke alene faa Børnene fra de slette Hjem i Tiden, men at de ogsaa paaser, at det virkelig er ordentlige Hjem, der vælges til Opdragelse af Børnene. Thi ellers bliver det sidste værre end det første...'

Prygl og hermaphrodisme

Lørdag den 10. august 1907 er Teatersalen i Skive stuvende fuld. Peter Sabroe er foredragsholderen.

Mellem 1000 og 1200 tilhørere lytter til hans brandtale mod fru Brandsholm. Redaktør Galster protesterer og tager fru Brandsholm i forsvar. Det ender dog med, at der bliver vedtaget følgende resolution:

'Ca. 1000 Mænd og Kvinder samlede til Møde i Skive udtaler deres alvorligste Misbilligelse af det Pryglesystem, som er raadende paa Børnehjemmet „Hebron". Man kræver de haarde Straffemidlers Afskaffelse på Hjem for forsømte og fattige Piger, og man fordømmer paa det skarpeste det fuldkomne Slaveri, Pigerne lever i under Fru Brandsholms Regimente.'

Tre stemte imod under en storm af hyssen og piben. Man skiltes med et rungende hurra for socialismen og for Peter Sabroe.

Sabroe angriber Brandsholm for hermaphrodisme

Peter Sabroe angreb fru Brandsholm for ikke at være en rigtig kvinde, og i denne sag havde han noget at hælde sit hoved til. I forhørsprotokollen kan man læse, at frøken Frydensberg (fru Brandsholms pigenavn), da hun var lærerinde i Viborg, var kæreste med en frøken X. I frikvartererne sad de på skødet af hinanden og kyssede og klappede hinanden.

Frøken Frydensberg blev af de fleste kolleger betragtet som en 'ejendommelig kvinde'. Skolepigerne 'veg langt forbi hende, og var bange for hende'. Hun havde desuden allerede dengang et par plejebørn, som hun blev anklaget for at piske.

Under retssagen forklarede barber Lunds hustru Kirstine Lund, som havde gået i skole i Frøknerne Berg og Christensens friskole i Viborg, at hun havde frøken Frydensberg som lærerinde i religion fra hun var 12 til hun var 15 år. Børnene syntes, at frøken Frydensberg var 'meget mandhaftig, ligesom hendes Stemme mindede om en Mands Stemme.'

Videre fortæller Kirstine Lund, at frøken Frydensberg 'var meget intim Veninde med den ene af Skolens Bestyrerinder, Frk. Berg. De omfavnede og kyssede jævnlig hinanden i Elevernes Paasyn. Børnene talte meget om, at det var sært, saa meget de omfavnede og kyssede hinanden og formente, at Grunden var, at de som hørende til Indre Mission betragtede hinanden som Søskende.'

Senere blev frøken Frydensberg 'intim Veninde' med først frøken Anna Møller og senere frøken Anna Marie Hammershøy.
Frøken Hammershøy forklarer til politirapporten, at hun og frøken Frydensberg af og til har 'tilbragt Natten i Seng sammen, naar de er blevet siddende noget længe sammen om Aftenen og ikke har haft Lyst til at gaa hjem; de har vel nok kysset hinanden og maaske omfavnet hinanden til Godnat: for Komparentindens (= person, som møder for at afgive forklaring hos politiet) vedkommende har der ikke været nogensomhelst Sanselighed med i Spillet ...'

Denne forklaring blev senere bekræftet af fru Brandsholm, som anså det for ganske naturligt, at de sov i samme seng, da der kun var den ene seng i værelset.

En af de første klager over fru Brandsholms (dengang frøken Frydensbergs) metoder kom allerede den 4. april 1884, hvor sergent Lavesen sendte en klage til skolekommissionen efter at hans 10-årige datter var blevet straffet af lærerinden.

Om det meget kysseri på Hebron forklarer arbejdsmand Anders Rohde fra Handbjerg, at han 'en Aften for 2-3 Aar siden passerede

forbi Hebron: han saa da, at Frk. Thorup sad paa Skødet af Fru Brandsholm; Frk. Thorup kyssede Fru Brandsholm, og denne skubbede hende saa ned på Gulvet men blev dog ved med at holde ved hende: Frk. Thorup kom derefter op paa Skødet igen, og Fru Brandsholm kyssede hende, og saaledes gentog det sig 2-3 gange. Komparenten syntes, at det saa underligt og sært ud, og han syntes ikke, at det var rigtigt, at et Par Kvindfolk sad sammen paa den Maade. Han tilføjer, at han i Forvejen havde hørt Tale om, at Fru Brandsholm og Frk. Thorups Venskab var noget varmt.'

Selv forklarer Edle Brandsholm til politirapporten, at '...Frk. Thorup, uagtet hun er 28 Aar, føler sig ganske som et halvvoksent Barn i Forholdet til Komparentinden, hvem hun betragter som sin Moder. Hun kan jævnlig komme og kaste sig paa Komparentindens Skød og tage hende om Halsen og kysse hende, men der bestaar ikke det gensidige Fortrolighedsforhold mellem Komparentinden og Frk. Thorup, som der gjorde mellem hende og hendes nogenlunde jævnaldrende Veninder. Komparentinden betragter selv Frk. Thorup som ikke fuldt voksen i Forholdet til hende. Komparentinden tilføjer, at Frk. Thorup nærmest er barnagtig, naar hun saaledes kærtegner Komparentinden, ligesom hun i det hele giver sig temmelig ubehersket hen i Øjeblikkets Indtryk.'

Ane Mathilde Nielsen fortæller til politirapporten: 'Fru Brandsholm havde Tilbøjelighed til, naar der kom fremmede, at kysse Pigerne for at det skulde se ud, som om det til daglig gik paa denne kærlige Maade. Hun tog ogsaa af og til en enkelt Pige med sig ind om Aftenen; Komparentinden har en gang været inde hos Fru Brandsholm, det var paa sin Fødselsdag. Fru Brandsholm tog hende da paa Skødet og talte med hende om religiøse Emner og klappede hende og kyssede hende af og til paa Munden.'

Der er enkelte, som tager fru Brandsholm i forsvar. En af dem er pedel Madsens hustru Kristine Busk. Hun forklarer til politirap-

porten, at frøken Frydensberg var en udmærket lærerinde, og at børnene i hendes klasse holdt meget af hende. 'Hun har aldrig set Frøken Frydensbergs Venskab med Frøken Møller give sig Udslag i Kysseri, og hun kender aldeles intet til Frøken Hammershøy.'

Fru Brandsholm i Struer

Efter sit giftermål i 1897 flyttede Edle Brandsholm til Struer. Et af familiens plejebørn var Hjalmer, en dreng på 14-15 år. Fru Brandsholm forklarer til politirapporten, at 'han var umaadelig uartig ... hun og hendes Mand var enige om, at han maatte have en Dragt Prygl engang, og at det maatte være Komparentinden, der skulde give ham den, da hendes Mand paa Grund af Hjærtefejl ikke kunde taale noget saadant.'

Det førte til en 'tilspidset Situation'. Hjalmer tog spanskrøret fra fru Brandsholm, og hendes mand erklærede, at nu måtte det være nok. De måtte 'eventuelt få Politiets Assistance for at faa ham sendt over til Komparentindens Broder paa Godhavn.'

Ligeledes fra tiden i Struer forklarer Dagmar Margrethe Danielsen, at hun var der, indtil hjemmet flyttede til Handbjerg. Hun havde tidligere boet på et lille „plejehjem" i Tisvilde, som fru Brandsholm havde, før hun flyttede til Jylland. Om tiden på Hebron forklarer Dagmar, at fru Brandsholm blev strengere og strengere, jo flere børn der kom. 'Hun straffede som regel haardt, naar hun straffede. Komparentinden selv er bleven straffet mange Gange med Ris, dog aldrig saa haardt, at der er gaaet Hul på Huden.' Videre fortæller hun, at en af de små piger blev slået med ris af tjørnegrene. Tornene ligefrem rev kødet op, så at bagdelen var ganske blødende. Hun hentede kreolin, som fru Brandsholm smurte på sårene.

Fru Brandsholm forklarer om episoden, at hun aldrig har slået med tjørnegrene, og at det ikke var blod, man så på pigens bukser, men farven fra kreolinsalven.

Monika

Monika var som tidligere nævnt fru Brandsholms adoptivdatter og var fulgt med hende fra tiden i Struer.

Esther Haakonsen Egelund fortæller om den aften, da Monika døde:
'Monika blev behandlet som de andre Piger; Komparentinden erindrer, at hun nogen Tid, før hun døde, en Dag ude i Marken klagede over, at hun ikke havde det godt; hun fik da Lov til at gaa hjem og komme i seng. Lidt efter Vilde hun imidlertid op igen og have noget at spise, men det fik hun ikke Lov til: der gik derefter en lille Tid, saa begyndte hun igen at skrante lidt, navnlig var Appetitten ikke god, men det var ikke saadan, at Fru Brandsholm syntes, at der var Grund til at hente Læge til hende: men saa en Mandag var det vist - Fru Brandsholm var bortrejst - blev Monika rigtig daarlig, og der blev telefoneret efter forskellige Læger, men først ved 7 Tiden om Aftenen kom Lægen fra Struer; Kl. 22 samme aften døde Monika.'

Sagen kører videre

„Demokraten", Mandag den 12. August 1907:

I et Telegram til „Politiken" og „Jysk Morgenblad" hedder det, at Sabroes Beskyldninger mod Fru Brandsholm 'i Henseende til at have udvist en højst tvetydig Optræden overfor flere af Pigerne har vist sig uvederheftige'.

Sabroe svarer: 'Dette Resultat er man naaet til uden at spørge en eneste af Pigerne fra „Hebron". Dherr. Medlemmer af Bestyrelsen for „Hebron" har ladet det forblive derved, at man har ladet Fruen undersøge af en Læge, og denne har på Tro og Love erklæret, at hun er Kvinde. Bortset fra, at en saadan Undersøgelse af Hjemmets Læge ikke er fyldestgørende, skal det her bemærkes, at Homoseksualisterne i København, som der er rejst Anklage mod, ogsaa vilde kunde faa Lægeattest for, at de rent kønsligt tagne er Mænd.

... Efter de Oplysninger, jeg sidder inde med i denne Sag, er Fru Brandsholm psykisk abnorm. Hendes Sind er sygt.

... Bortset fra denne Side af Sagen er de Afstraffelser, som er øvet mod Børnene saa alvorlige, at hvis en Moder havde behandlet sit eget Barn, som Fru Brandsholm har behandlet de hende betroede Børn, vilde Værgeraadet fratage hende Moderretten...'

Den 9. august 1907 afgav V.A.C.Larsen, praktiserende læge i Struer, den samme som underskrev Monikas dødsattest, og som var læge for børnene på Hebron, følgende erklæring om fru Brandsholm:

'Dags Dato har undertegnede, praktiserende Læge i Struer paa Opfordring undersøgt Forstanderinde for Pigehjemmet Hebron i Handbjerg, Fru Edle Kamme Eleonora Brandsholm, født Frydensberg, 50 Aar gammel. Efter nøjagtig Undersøgelse skal jeg herved paa Tro og Love erklære, at Fru Edle Brandsholm i kønslig

Henseende er en normalt skabt Kvinde, og at hun ikke frembyder ringeste Tegn paa Hermaphrodisme.'

Højrepressen skrev:

„Struer Dagblad" skriver i anledning af ovenstående, den 13. august 1907, at 'det er mærkeligt, at Ritzaus Bureau ikke har fundet Anledning til at udsende Meddelelsen om, at Fru Brandsholm ved Lægeattest har renset sig for de mest modbydelige af Hr. Sabroes Beskyldninger...'

Samme dag var der referat fra et besøg på Hebron, som overassessor Bruun havde foretaget lørdagen før. Foruden hr. Bruun var der 'flere Redaktører baade fra Holstebro, Struer og Skive. De forskellige politiske Partier var repræsenterede. Ligeledes var Hr. P. Sabroe ogsaa mødt ...'

Om hjemmet skriver bladet blandt andet: 'Overalt var der rent og ordentligt. Soverummene var smaa, og i nogle var Vinduet, en Rude i Taget ikke til at lukke op. Sengetøjet var rent, og saa godt ud, saa i den Retning synes der ikke at mangle noget ... Da vi kom derud, var Pigerne forsamlede i Skolestuen; der er ca. 40 Piger ialt. I en saadan Flok er der altid nogle, der ser bedre ud end andre, og man maa vel huske paa, at det ikke er de bedste, der kommer der; thi Hebron er jo en Opdragelsesanstalt for Pigebørn, med hvilke der i Almindelighed har været et eller andet i Vejen, og sligt præger som oftest det enkelte menneske, ogsaa i Barnealderen ... Kendsgerningerne er imidlertid, at de alle ser ud til, at de ikke sulter; thi rundkindede og friske saa de ud. Hvad der derimod saa mindre godt ud var, at de alle gik på bare Fødder: men efter hvad der blev sagt, var Sundhedstilstanden fortræffelig... Middagsbordet stod dækket, da vi kom. Middagsmaden bestod af en Kødret med Kartofler og Rødgrød med Mælk. P. Sabroe paastod, at det var „ekstra Mad for Tilfældets Skyld..."

Under besøget erfarede Peter Sabroe, at fru Brandsholm vilde lægge sag an mod ham. Alt dette var lige ved at bringe Hr. Sabroe ud af Ligevægt, hans Sind kom straks i det voldsomste Oprør; ved sin Heftighed forbavsede han endog sin Partifælle (redaktør) P. Andersen. Sin Natur tro, lavede han en lille teatralsk Forestilling med det samme. Med dirrende Røst erklærede han, at han vilde gaa straks ... Han ønskede endvidere, at Fru Brandsholm vilde anlægge Sag imod ham, at han kunde faa Lejlighed til at fremlægge sine Beviser. Fru Brandsholm blev ikke svar skyldig; hun erklærede straks, at hun for længe siden havde bestemt sig til at anlægge Sag, og Hr. Sabroe skulde meget snart høre fra hende.'

I „Struer Dagblad" kan man den 16. august 1907 læse om Peter Sabroes partifælle, redaktør Andersen:

'For henved et par Aar siden skrev Redaktør Andersen, Holstebro, en Artikel i „Ringkjøbing Amts Socialdemokrat", hvori han i velvillige Ord sagde god for Opdragelseshjemmet „Hebron" ... Nu kommer den store Partifælle (Peter Sabroe) og angriber „Hebron", fortæller en Bunke Uhyrligheder, som skal være passeret på Opdragelseshjemmet, netop omkring det Tidspunkt, da Hr. Andersen var der paa Undersøgelse og erklærede alt for godt, saa hans Beskyldninger mod Fru Brandsholm bliver med det samme en knusende Anklage mod hans Partifælle i Holstebro.

Hvordan tager nu Hr. Andersen den Sag? Efter den „Tapperhed", han plejer at lægge for Dagen, skulde man jo tro, han vilde rejse Børster mod Hr. Sabroe! Men nej! øjeblikkelig kaster han sig næsegrus i Støvet for den mægtige Partifælle, erkender sin egen Uformaaenhed til at undersøge en saadan Sag og tager Hr. Sabroes Paastande og Beskyldninger for gode Varer, skønt den hæsligste og mest graverende af dem allerede har faaet et uudsletteligt Stempel som ondsindet Sladder...'

Den 18. august 1907 har formanden for Hebrons bestyrelse, proprietær E. Ebbensgaard og bestyrelsesmedlemmerne missionær A. Lind og købmand Stephan Agger et langt indlæg i „Struer Dagblad". De skriver blandt andet:

'... i vor Egenskab af Bestyrelse for Hjemmet anser vi det for vor Pligt offentligt at udtale, at vi nærer ubetinget Tillid til Fru Brandsholm som Forstanderinde, og vi ønsker, at hun endnu i mange Aar maa lede Hjemmet...

... man maa vel huske paa, at Børnene, der anbringes paa disse Anstalter, er forbryderske eller i hvert Fald i høj Grad vanartede; men heraf følger, at de maa behandles paa en anden Maade end almindelige Børn, og at legemlig Revselse umuligt kan undgaas ...

Faar Barnet sit Sind bøjet og lader sig lede, vil det uden Tvivl elske dem, der førte det paa ret Vej; men lige saa afgjort vil det foragte og maaske hade Hjemmet, hvis Gerningen mislykkes, og det fremdeles fremturer i det onde ...

Hr. Sabroes Maal har været at faa Fru Brandsholm fjernet, og Hr. Sabroe har regnet med Folkestemningen, denne uberegnelige og upaalidelige Folkestemning, der den ene Dag hæver til Skyerne, hvad den med Sindsro næste Dag kaster i Havets Dyb. Dette kender Hr. Sabroe ...

Hr. Sabroe paastaar, at det hverken er vanartede eller forbryderske Børn, der findes paa Hebron; kun er de fattige.'

Herefter følger en lang redegørelse for straffemetoderne i samfundet i almindelighed og på Hebron i særdeleshed.

Artiklen fortsætter: 'Hr. Sabroe har yndet at fremhæve Frøknerne Lundstrøm og Thorup som udmærkede Damer, især skal Frk. Lundstrøm bære Prisen.

Vi er ganske enige med ham i, at det er udmærkede Kvinder, vel egnede til deres Gerning; men vi er ikke enige med ham i at finde dem rosværdige, saafremt der med deres Vidende har fundet saa skandaløse Forhold Sted, som Hr. Sabroe har haft Frimodighed til at paastaa; i saa Fald burde de absolut have gjort Anmeldelse derom.

Som det har sig med Hr. Sabroes Paalidelighed i de af os anførte Tilfælde, nærer vi ingen Tvivl om, at hele den Række af Paastande, han har fremført, vil falde, een for een, til Skam ikke blot for ham selv, men ogsaa for dem, der har kolporteret hans Usandheder.

Til slutning skal kun bemærkes, at der er paalagt Fru Brandsholm ved Domstolene at rense sig for Hr. Sabroes Beskyldninger.'

Den 28. september 1907 meddelte Ritzaus Bureau: 'Fru Brandsholm har i Dag ved Stævningsmænd ladet forkynde for Folketingsmand P. Sabroe, at hun agter at forlange Sagen mod Sabroe hævet ved Begyndelsen af det Forhør, som er ansat til Afholdelse Mandag den 30. September i Holstebro.

Fru Brandsholm motiverer dette Skridt med, at den af Justitsministeriet nedsatte Undersøgelseskommision sikkert vil skaffe hende tilstrækkelig Oprejsning samt at hun vil forhindre, at Pigerne fra „Hebron", der er tilsagte til Forhøret, tages i Ed, hvilket hun mener er skadelig for Disciplinen indenfor Hjemmet. Til Forhøret paa Mandag var tilsagt tolv Piger.'

Den socialdemokratiske presse skrev: 'Man kan kun betragte denne Manøvre fra Fru Brandsholms Side som hendes Erkendelse af, at Sagen er haabløs for hende ... De Hellige sidder i det hele taget i Uheld i Øjeblikket.'

Frøken Thorup og frøken Lundstrøm

Fru Brandsholms to medhjælpere på Hebron, frøken Ingeborg Thorup og frøken Anna Lundstrøm blev også involveret i sagen.

I retsprotokollen kan man læse en forklaring af pigen Mary Christancia Jensen, at hun 'intet har at beklage sig over den Behandling, hun har faaet af fru Brandsholm. Hun er blevet straffet 3 Gange med 5 Slag Ris hver gang: en Gang fordi hun sammen med en hel Del andre havde aftalt at løbe fra Hjemmet, en Gang fordi hun efter at være bleven sat ned på Gulvet som Straf for, at hun talte i Utide, paa ny af Trods gav sig til at tale, og endelig en Gang, fordi hun i Timen bad om at laane en Lineal: Sammenhængen hermed var den, at hun efter at Frk. Thorup havde forbudt dem at tale, rejste sig op og bad om, at hun maatte laane en Lineal: Frk. Thorup blev da hidsig og gav hende 18 Lussinger: derefter blev Komparentinden trodsig og anmodede igen om at maatte faa en Lineal, og nu gav Fru Brandsholm hende 5 Slag Ris.'

Dagmar Danielsen fortæller, at frøken Thorup satte hende i mørk arrest i 8 dage i en periode, hvor fru Brandsholm lå på sygehuset.

Frøken Lundstrøm får derimod et pænt skudsmål af de afhørte piger. At hun var vidende til de hårdhændede metoder, må dog ikke glemmes. Hedvig Christine Jensen forklarer for eksempel til retten, at frøken Lundstrøm var til stede på loftsgangen ud for 'brummen', da hun engang blev afstraffet med ris.

Hebron-sagen i Rigsdagen

Den 9. januar 1908 blev sagen taget op ved en debat i Rigsdagen

Debatten strakte sig over fem følelsesladede dage. En gang måtte man rydde tilhørerpladserne, så ophidsede var folk blevet. Det var første gang i 35 år, det skete.

Peter Sabroe talte i 4½ time i træk under debatten. „Social-Demokraten" skriver i sit referat, at han ..."intet Øjeblik slappedes og til det sidste var i fuld Vigeur, slagfærdig og spændstig i sit Ordvalg."

Det var ved den lejlighed, han lavede sin berømte demonstration med fedtegreverne:

Efter at have smækket en pakke stinkende fedtegrever op på sit bord, begyndte Peter Sabroe at læse op af en annonce fra månedsskriftet „Hunden". Annoncen reklamerede for fedtegrever fra Holstebro Svineslagteri:

'Fedtegrever, almindeligt anerkendt som bedste Fødemiddel, der eksisterer for Hunde og alle slags Fjerkræ. Faas til enhver Tid hos os i Kager på 50-100 Pund mod Forudindsendelse af Beløbet eller mod Efterkrav. Pris 10 Øre pr. Pund. Holstebro Svineslagteri.'

„Jeg lod indkøbe 9½ pund; regningen er her," sagde Peter Sabroe.

Rigsdagens formand bad 'det ærede medlem' om at finde et mere passende lokale til at udstille sine varer, og Peter Sabroe indrømmer, at varerne 'ikke ere gode', men tilbød medlemmerne at se på dem efter mødet. Det skabte stærkt røre i salen, og Peter Sabroe undrede sig i stærke vendinger over, at det kunne genere de ærede medlem-

mer så stærkt, at fedtegreverne lugtede lidt. De var dog ikke som pigerne på Hebron tvunget til at spise dem.

Peter Sabroe's modstandere beskyldte ham ofte for at løbe med en halv vind og fare for hårdt frem, men i sagen om Pigehjemmet Hebron og fru Brandsholm måtte selv hans argeste modstandere give sig. Fruens opdragelsesmetoder havde været for hårdhændede, selv i en tid, hvor prygl i vide kredse var et anerkendt opdragelsesmiddel.

Fru Brandsholm blev tvunget til at tage sin afsked. Dog bevilligede justitsminister Alberti hende 600 kr. i årlig pension.

Hvem kom på Hebron?

I retsprotokollen findes følgende beskrivelse af Handbjerg Børnehjem „Hebron“ 14. august 1907

'Hjemmet begyndte i sin nuværende Skikkelse og paa det nuværende Sted i Januar 1901. Indtil det sidste Aar har det vistnok for tre Fjerdedele af Pigernes Vedkommende været Kristelig Forening, der har anbragt Børnene. I Øjeblikket er 39 Børn på Hjemmet; af disse er 3 smaa og er vederlagsfrit paa Hjemmet. De Børn, der optages, blive altid til Konfirmationen paa Hjemmet; derefter anbringes de, saa snart det skønnes forsvarligt, i Pladser i Omegnen; ere de konfirmerede, naar de anbringes, blive de i Reglen 2 Aar i Hjemmet og komme derefter i Plads. Det er vanskeligere Børn, der modtages; Hjemmet er anerkendt som Opdragelsesanstalt af strengere Art. Anbragte i Plads, men under Hjemmets Værgemaal er ca. 40 Piger. Til Assistance har Komparentinden to Damer, af hvilke den ene har været ved Hjemmet i 7 Aar, den anden i 3 Aar. Der holdes intet Tyende...'

Overgreb af anden art

Mange af de piger, der kom til Hebron, blev ledsaget af en Hr. X. Flere af dem påstår at have været udsat for overgreb undervejs. Således forklarer Marie Emilie Nielsen, som blev sendt til Hebron af Københavns Skolekommission, at hendes ledsager 'søgte stedse at komme i Kupé alene med Komparentinden, og de var ogsaa alene hele Vejen med Undtagelse af Strækningen mellem Fredericia og Langaa. På Turen har X været nærgaaende mod Komparentinden, han sad saaledes og tog sig op i Skridtet, dog uden at knappe Benklæderne op, og tog fat om Komparentindens Laar dog uden paa

Klæderne. To Gange tog han hende op under Kjolen og følte paa hende, den ene Gang lige oppe over Knæet og den anden Gang under Knæet. Ligeledes hældede han sig nogle Gange over Komparentinden, naar hun stod og saa ud ad Vinduet og gned sig op og ned ad hende...'

Pigerne var tilsyneladende heller ikke fredet på Hebron. En Ebbe Nielsen forklarer til politirapporten, forelæst Hedvig Christiane Jensens forklaring i et tidligere forhør: 'at det er meget muligt, at han har fortalt Pigebørnene nogle mindre fine Historier, men det har Pigebørnene sikkert ikke taget Skade af: saavidt Komparenten erindrer, var det dem, der begyndte. Komparenten erklærer, at han tør heller ikke benægte, at der kan være faldet en Ytring fra ham om, at han kunde have Lyst til at ligge med Hedvig, eller noget lignende, men han benægter bestemt at have behandlet hende sjofelt eller uterligt og benægter særligt, at han har stukket Piskeskaftet op i Skridtet på hende.'

En gartnermedhjælper på Hebron bliver ligeledes beskyldt for at have været uterlig overfor pigerne, men som de andre afhørte forsvarer han sig med, at pigerne var usædelige og trodsige og selv lagde op til udskejelserne.

Det er i det hele taget symptomatisk for sagen, at påstand står mod påstand i mange tilfælde, og at indrømmelser kun yderst nødtvungent bliver givet - når der absolut ikke er anden udvej.

Fru Brandsholm

Edle Kamma Eleonora Brandsholm, født Frydensberg.
(Også kaldet Edel/Edele Bransholm). Jeg har hele vejen igennem valgt formen Brandsholm, som jeg også bruger i mine bøger om Pigehjemmet Hebron

Født 17. juli 1856 i St. Knuds sogn, Odense.

Død 7. december 1922 i Sæby.

Begravet på Sæby kirkegård. Graven er sløjfet.

Forældre: Tapetfabrikant, senere bogholder og lotterikollektør Philip Emanuel Frydensberg og Nancy Nathalia Brian.

Gift i 1897 med enkemand, førstelærer, sekretær i Indre Mission, Niels Peder Christensen Brandsholm, Asp. Født 6. juni 1840 i Hurup sogn, Thy.

Dimitteredes som lærer i 1860. Tog sin afsked i 1897 på grund af sygdom. Død maj 1899.

Fru Brandsholm var ansat ved kommuneskolen i Viborg 1. maj 1887 - 1. september 1896. Derefter på Frøknerne Berg og Christensens Pigeskole i Viborg. Hun oprettede efter sit giftermål med N.P.C. Brandsholm et børnehjem i det ene af hr. Brandsholms to huse i Struer, beliggende i Vestergade, den nuværende Smedegade 38-40. I januar 1901 flyttede fru Brandsholm sit børnehjem til en tidligere

gærfabrik i Handbjerg, Handbjergvej 3 pr. Holstebro, under navnet „Pigehjemmet Hebron". Det blev et 'statsanerkendt opdragelseshjem' og modtog som sådan stats- og kommunetilskud på 6.500 kr. årligt.

Forflyttelsen fra Struer skete på grund af uoverensstemmelse med de kommunale myndigheder og efter naboernes klager over hendes hårdhændede opdragelsesmetoder, som vakte en storm af vrede i byen.

Under forhørene forklarer en nær slægtning til fru Brandsholm, Zenia, således, at hun er 'villig til at beedige, at medens hun opholdt sig hos Fru B. i Struer, hændte det en Gang, at Fruen gennempryglede en Plejedreng, Hjalmar, saa frygteligt, at Fru Brandsholms nu afdøde Mand lagde sig imellem og raabte: „Hvis Du ikke hører op, tilkalder jeg Politiet!"

Forflyttelsen til Handbjerg blev stærkt støttet af Indre Mission, mens pastor Møller fra Struer tog skarpt afstand fra hendes ansættelse.

I 1908 blev fru Brandsholm tvunget til at søge sin afsked fra Hebron efter den retssag, der blev en følge af Peter Sabroes voldsomme angreb på hende og 'hele systemet Brandsholm'.

I Harboøre

Fra 1908 underviste Edle Brandsholm ved Indre Missions friskole i Harboøre (sammen med frøken Lundstrøm). Peter Sabroe kaldte hendes ansættelse for 'skandaløs'.

I 1910 blev hun fjernet fra friskolen efter at have givet en dreng 13 slag 'ved hovedet'. „Struer Social Demokrat" skriver den 21. april 1910 om episoden:

Fru Brandsholm

En Pryglescene i Harboøre Friskole - 13 Slag ved Hovedet.

Det var her i Harboøre, at den bekendte fru Brandsholm fra „Hebron" kom til at virke som Lærerinde for Missionen i de herværende Friskoler. Kort efter at hun var kommet, tugtede hun Formanden M. Liløres Søn saa eftertrykkeligt, at han under Afstraffelsen ikke kunde holde paa sit Vand. Som forstaaeligt bevirkede dette, at Fruen blev en Skræk for flere af Børnene. I et Par Aarstid har Fruen nu virket her, men det synes, som om hun endnu ikke har faaet Bugt med sit hæftige Sind. Her som paa „Hebron" tugter hun med en Brutalitet, der søger sin Lige. For et par Dage siden meddeltes det os, at Fru Brandsholm havde pryglet en Enkes Søn herovre ... Vi spurgte Moderen, om det var sandt, at hendes Søn var bleven slaaet af Fru Brandsholm; men som det var at vente, var Moderen faamælt og ordknap; Missionens Præg hvilede tungt over Hjemmet. Dog svarede hun, at var han tugtet, saa havde han vel fortjent det. Den lille Pige, som stod ved hendes Side, sagde: Ja, han fik 13 Slag ved Hovedet, det første med en Bog og siden med Hænderne...

Vi har i Dag talt med en af hans Kammerater, der var i Skole den Dag, da Pryglescenen fandt Sted. Han meddelte, at Drengen ikke havde gjort noget.

Der ser nu ud til, at Fru Brandsholms Regimente her i Harboøre er slut, idet Fruen har meddelt Formanden for Friskolerne, at hun vil flytte. Muligvis har denne Pryglemester, som Alberti bevilgede 600 Kr. i aarlig Pension, følt Jorden brænde under sine Fødder.
(sign.) Argus.

I Try pr. Øster Vraa

Den 1. november 1910 blev Edle Brandsholm så ansat som hjælpelærer for frøken Ingeborg Thorup på Indre Missions friskole i Try Missionshus, Torslev sogn. Fru Brandsholm boede i et lille hus på Donskovvej.

Frøken Lundstrøm fulgte med til Try, og her virkede de sammen nogle år, indtil fru Brandsholm af bestyrelsen blev opfordret til at trække sig tilbage, da hun 'stadig var for streng' i sine opdragelsesmetoder.

De sidste år i Sæby

Fru Brandsholm og frøken Lundstrøm blev formentlig boende i Try i de næste år. I 1921 flyttede de begge to til Sæby. Her boede de fra 1. august 1921 til fru Brandsholms død den 7. december 1922 i et lille hus i Strandgade 16, som fru Brandsholm havde købt, da de kom til byen.

Et skudsmål

En af fru Brandsholms tidligere elever fra Try Friskole, fhv. skolebestyrer i Sindal, Charlotte Seierskilde, skriver i en kronik i „Vendsyssel Tidende", søndag den 3. december 1967, blandt andet:

'Hendes (fru Brandsholms) elever i Try fandt, at hun i sin lange, grå frakke med en flad kasket på hovedet lignede Hans Tausen, en sammenligning, der uden tvivl ville have smigret hende, da hun var en varm beundrer af denne djærve reformator. Hendes undervisning var klar og effektiv, og hun var en enestående fortæller, undertiden foretrak eleverne en ekstra time i Danmarkshistorie for en af de sædvanlige fødselsdagshistorier. At påstå, at hun var afholdt, ville være i strid med sandheden. Hun var overordentlig streng, og mange elever havde det indtryk, at hun nød at få lejlighed til at skænde eller straffe.'

Om fru Brandsholms livslange venskab med frøken Thorup og frøken Lundstrøm skriver Charlotte Seierskilde: 'Noget, der taler til fru Brandsholms fordel, er hendes livsvarige venskab med to højt ansete kvinder, den jævnaldrende frk. Anna Lundstrøm og den 20 år yngre frk. Ingeborg Thorup. På Hebron, hvor fru Brandsholm var „mor", var de to andre damer „moster" og „søster" og således tiltalte de stadig hinanden.'

Fru Brandsholms død

„Sæby Folkeblad", som udkom tre gange ugentlig, bragte fredag den 8. december og mandag den 11. december dødsannonce for fru Brandsholm:

'At vor kære Slægtning og Veninde, Enkefru Edle Brandsholm (født Frydensberg) i Torsdags fik Hjemlov, bekendtgøres herved.

Hendes efterladte.

Begravelsen foregaar fra Sæby Kapel Onsdag den 13. ds. Kl. 2½.'

Samme dag var der også en omtale under rubrikken „Dødsfald":

'I Gaar Morges er Enkefru Edle Brandsholm stille og roligt afgaaet ved Døden i sit Hjem i Strandgade. Den sidste Tid havde hun været svagelig og efterhaanden som den tiltagende Lammelse skred frem tog Kræfterne af; de sidste to Dage laa hun stille hen og ventede i stor Tillid paa sin Forløsning, og denne kom i Gaar Morges. - Afdøde var først for et par Aar siden kommet her til Byen, hun levede et meget stilfærdigt Liv, plejet og passet på det bedste af en trofast Veninde. Tidligere havde Fru Brandsholm boet i Try ved Thorshøj og før denne Tid igen var hun i mange Aar Forstanderinde for et Børnehjem.'

Fredag den 15. december 1922 bragte bladet en tak:

'Hjertelig Tak for al Kærlighed og Deltagelse ved Fru Brandsholms Sygdom og Begravelse. De efterladte.'

Mandag den 18. december 1922 var der følgende omtale:

'Gamle Fru Brandsholm begavedes Onsdag Eftermiddag fra Kapellet på Sæby Kirkegaard. En stor Venneskare, hvoriblandt bemærkedes mange fra Try, var mødt.

Pastor Jensen, Frederikshavn, talte og forrettede Jordpaakastelsen og takkede tilsidst paa de paarørendes Vegne for Deltagelsen.

D.M.S.s Kvindekreds satte et Mindetavle på Graven'

Såvidt „Sæby Folkeblad". Trods ihærdig søgning har det ikke været muligt at finde mindeord, hverken i „Social-Demokraten", „Demokraten Århus", eller i „Kristeligt Dagblad".

Frøken Thorup

Ingeborg Johanne Severine Breinholm Thorup.

Født 21 december 1878 i Obdrup, Lyngby sogn, Randers.

Forskolelærerindeeksamen. Dimitteret fra Veldegaard Kvindeseminarium i Gentofte 1896.
Død 16. december 1952 i Bangsbostrand.
Begravet på Torslev Kirkegård. Ugift.
Forældre: Baneformand N.C. Thorup og Karoline Strøm.

Hjælpelærer på Pigehjemmet Hebron indtil 1908. Kom herefter til Indre Missions friskole i Try, hvor hun boede i Missionshuset og underviste indtil 1. april 1949.Frøken Thorup havde tre plejebørn:

Lea Nielsen, gift første gang med Harry Haakonsen og anden gang med L. Veinum. Lea Nielsen døde på den apostolske kirkes plejehjem i Dronninglund og ligger begravet side om side med sine to ægtefæller på Gurre Kirkegård.

Rosa Thorup, gift med Gunnar Nielsen. Blev senere rullekone i Bangsbostrand.

Hertha Larsen Thorup blev født i en meget børnerig familie, som ikke kunne klare ét barn mere, gift med sognepræst Jacob Søndergaard Jensen.

En afholdt lærerinde

Frøken Ingeborg Thorup var efter sigende en god plejemor og desuden afholdt af mange af sine elever. Dog var disciplinen streng, som i de fleste andre skoler på den tid. Hvis man tilhørte den fattige del af elevflokken og var den mindste smule forsømmelig, faldt straffen kontant og hårdt.

Børn udenfor denne gruppe havde det bedre. Forfatteren Knud Holst gik i skole hos hende i syv år. I en kronik i Vendsyssel Tidende den 25. september 1982 skriver han blandt andet, efter nogle rosende ord, hvor han omtaler hende som en 'glimrende fortæller': „Hun var kort sagt en begejstret og meget givende pædagog. Ikke så underligt, at den lille friskole i Try, hvor det kristne budskab selvfølgelig ikke blev forsømt, havde et ry uden lige over hele Østvendsyssel... Hun fortjener i høj grad at huskes."

Charlotte Seierskilde (se under Brandsholm) beskriver frøken Thorup som 'en energisk, selvopofrende kvinde, dybt og næsten lidenskabelig religiøs, en kvinde af et stof, som den katolske kirke har skabt sine martyrer og helgeninder af.'

Ved frøken Thorups pension blev der af religiøse meningsfæller og taknemmelige elever samlet penge ind, så hun kunne købe et hus i Bangsbostrand i nærheden af sin plejedatter Rosa.

Ingeborg Thorup er begravet sammen med sin ene svigersøn, Gunnar Nielsen. På hendes gravsten på Thorup kirkegård står:

Lærerinde

Ingeborg Thorup

Try

1878-1951

Du saaede Gudsordets Sæd

i Barnehjerter

På Gunnar Nielsens sten:

Gunnar Nielsen

*** 10-11-1914 † 30-4-1980**

Elsket og savnet

Frøken Lundstrøm

Anne Marie Lundstrøm
Født 29. september 1857 i Vor Frue sogn, København.

Død 11. april 1952 på De gamles Hjem i Sæby (det nuværende byhistoriske arkiv, Algade 1-3). Begravet på Sæby kirkegård. Graven er sløjfet. Ugift.
Forældre: Kleinsmedemester Christian Lundstrøm og hustru Jensine Juliane Jensen.

Som ung arbejdede frøken Lundstrøm nogle år på kontor i København, men flyttede så til Strueregnen. Hun var formodentlig allerede dengang tilknyttet Indre Mission. I hvert fald blev hun ansat som medhjælper på Pigehjemmet Hebron i 1904, skønt hun ikke var uddannet lærerinde.

Efter fru Brandsholms afrejse fra Hebron den 1. december 1907, fulgte frøken Lundstrøm med hende til Harboøre, hvor de begge to kom til at undervise ved missionens friskole fra 1908. I 1910 rejste hun med fru Brandsholm til Try og senere til Sæby.

Efter fru Brandsholms død overtog hun huset Standgade 16 i Sæby fra fru Brandsholms arvinger. Frøken Lundstrøm havde i mange år været meget aktiv i KFUK, og da hun i 1944 flyttede ind på De gamles Hjem, testamenterede hun sit hus til KFUK.

I en nekrolog fra en af de stedlige aviser stod der den 29. april 1952 blandt andet:

'Frk. Lundstrøm interesserede sig levende for den kristelige ungdomsbevægelse, og hun har været en stor støtte for KFUK i Sæby, hvor hun i flere år var medlem af bestyrelsen ... Skønt hun i de sidste år var mærket af den høje alder, bevarede hun sit lyse og venlige sind overfor sine medmennesker.'

Efter Hebron-sagen

Fru Brandsholm, frøken Thorup og frøken Lundstrøm indgav ifølge en meddelelse i „Struer Dagblad" den 14. november 1907 deres afskedsbegæring, gældende fra 1. december samme år.

Efter Hebronsagens afslutning blev frøken Ravn fra Redningshjemmet „Konkordia" i Nærum den 26. november 1907 ansat som forstanderinde på Pigehjemmet Hebron. Hendes medhjælper fra Nærum, frøken Dam, indvilligede den 29. november 1907 i at følge hende til Handbjerg. De to damer overtog stillingerne den 11. december 1907.

Hvor længe frøken Ravn og frøken Dam blev på Hebron står hen i det uvisse. Frøken Ravn var i 1913 blevet afløst af forstanderinde Martha Andersen.

Brevet fra Valborg

Den 12. marts 1989 modtog jeg (hv) via DR-tv et brev fra Valborg Olsen i Ballerup. Hun var født i 1909 og var kommet på Hebron i 1913. Valborg Olsen skriver blandt andet:

'Torsdag den 9-3 Kl. 17 (1989. hv) saa jeg Femmeren, men fik lukket for sent op, den unge Mand fortalte om 2 bøger fra Handbjerg Pigehjem, jeg fik skrevet Den Graa Heks ... Jeg vil gerne have Navnet på den anden Bog og Forfatteren - det sidste, jeg saa, var at Sabroe og en anden Herre kom, Grunden til min nysgerrighed er, at jeg har været der hele min Barndom, og jeg ønsker ikke min værste Fjende den, det har fulgt mig resten af Livet. Jeg er 82 år og kom der på Grund af Mors Død. Haaber at høre fra jer...'

Jeg ringede til Valborg Olsen og snakkede med hende og sendte hende bøgerne „Den grå heks" og „Børnenes ven".

Hun fortalte, at hendes far havde haft et værtshus i Borgergade og ikke kunne have sine to døtre boende hjemme på grund af alle de fulde folk, der altid var i værtshuset og i gaden. Derfor kom hun og hendes storesøster på børnehjem. Det var af samme grund, Lille Ellen i sin tid blev anbragt på Hebron!

Et par uger efter den første samtale med Valborg Olsen ringede hun en formiddag til mig. Hun var grædende og fortalte, at læsningen af bøgerne havde fået minderne til at vælde op. Blandt andet gav hun udtryk for, at den nye forstanderinde var lige så skrap som fru Brandsholm. Her er et par eksempler på, hvad jeg hørte den søndag formiddag:

Nytårsaften skulle pigerne ligge på knæ og bede i lang tid. Salmesang udfyldte resten af aftenen.

Når pigerne efter deres konfirmation var kommet ud i plads, skulle de på deres sparsomme fridage besøge 'plejemor' (akkurat som i fru Brandsholms tid). Engang oplevede Valborg at blive spærret inde i træskorummet, fordi hun ikke ville vaske sig, før hun gik hjem til Hebron. Den pågældende dag havde hun menstruation og blev af sin madmor beordret til at foretage afvaskningen i et rum, hvor mandfolk og piger ustandselig gik igennem. Det nægtede hun. Hendes madmor ringede straks til frk. Andersen, og som straf blev Valborg spærret inde i træskorummet, da hun endelig dukkede op på Hebron. Her stod hun hele dagen med blodigt bind og frøs.

Pigerne gik på det tidspunkt i stribede kjoler på hjemmet. De havde tynde underbukser på, og de frøs altid. Valborg Olsen pådrog sig en underlivsbetændelse, som hun aldrig kom af med.

Mens hun var på hjemmet, havde hun og de andre piger næsten intet legetøj. Hun havde dog en dukke, som hun havde fået af sin mor. Den hed Guld-Else, men blev taget fra hende, da Martha Andersen en dag beordrede alle pigerne til at aflevere et stykke legetøj, som skulle sendes til Missionen i Afrika. Valborg græd og græd!

Sådan behandlede man pigerne på Hebron længe efter, at fru Brandsholms 'regimente' var slut!

Børns vilkår

Forsømte børn

I begyndelsen af vort århundrede havde et barn ofte et helt netværk af familie udover far, mor og søskende. I dag er familierne skrumpet ind. Der er færre børn. Begge forældre arbejder - bedsteforældrene arbejder også. Desuden bor mange børn kun sammen med en af sine forældre, og i avisen kan man læse historier om familier, der lever i en tilstand af evig krise og kaos. Forsømte børn findes i alle miljøer.

Mange forældre knokler for at tjene penge til hus, bil og social status, og lever uden nær kontakt med deres børn. Ofte bliver problemet først synligt, når de svagest stillede børns forældre ikke længere er i stand til at give dem penge til mad. Så kan de sociale myndigheder træde til, men det sker tit først, når børnenes hverdag for alvor krakelerer.

Forsømte børn er én af de omkostninger, vi tilsyneladende accepterer i vores samfund. Vores livsform stiller store materielle krav, og mange voksne har en forventning om, at lykken opnås proportionalt med parcelhusets størrelse og bilens mærke. Derudover er der alle de ting, vi skal nå, hvis vi skal føle os accepteret. De forsømte børn er ikke kun en konsekvens af en enlig mors overbelastede hverdag, men af en hverdag, der også vokser mange velbjergede forældre over hovedet og gør dem afmægtige.

Selvmordsraten er høj blandt børn og unge, ligesom uhyggeligt mange børn er anbragt udenfor hjemmet; på institution eller i familiepleje.

Børneopdragelse - dengang og nu

Prygl som opdragelsesmiddel

Peter Sabroes tid var en anden end vores. Det blev dengang af de fleste betragtet som et nødvendigt opdragelsesmiddel at slå børn, og først den 30. maj 1985 blev forældres revselsesret afskaffet, da Folketinget ændrede myndighedsloven.

Tid til børn

I 1907 kunne man se annoncer i avisen, hvor børn blev sat til salg, fordi moderen ikke havde råd til mad. I dag kan vi se annoncer efter en reservebedstemor, fordi familien ikke selv har en bedstemor, der har tid og overskud til at tage sig af børnebørnene.

Værgerådene i 'gamle dage'

Reglementet

Når man i dag opdager, at et barn lever alene, træder socialforvaltningen til. Tidligere var det Værgerådet, der tog sig af den slags sager:

Værgerådene arbejdede efter et reglement:

De kunne
1) give en advarsel
2) beskikke en tilsynsværge, altså en fremmed, der skulle føre tilsyn med hjemmet.
3) fjerne barnet fra hjemmet.

Der var flere måder, hvorpå man kunne anbringe børn udenfor hjemmet:

1) opdragelsesanstalter
2) børnehjem
3) optagelseshjem, hvor børnene var, indtil værgerådet havde bestemt, hvor barnet skulle anbringes.

Man delte børnene op i fem grupper:

a) kriminelle børn

b) usædelige børn

c) skulkere (vagabonder og anden vanartethed)

d) forsømte børn

e) vanrøgtede børn

a) De fleste **kriminelle børn** var drenge. Hyppigste forbrydelse var tyveri af penge eller ting, der let kunne sælges. I gamle rapporter fra værgerådene påstås det, at tyvekosterne ofte blev brugt til luksus som frugt, slik og kager!

b) De **usædelige piger** strejfede rundt på gaderne ved aften- og nattetide. De kom i forlystelsesetablissementerne og var fortrinsvis mellem 15 og 18 år. Mange af dem havde både syfilis og gonorré og mange blev gravide.

c) **Skulkerne** var de børn, der forsømte fra skole. Før værgerådene blev inddraget i disse sager, havde man forsøgt andre ting: Forældrene måtte betale mulkt - bøde - hvis barnet ikke kom i skole. Eller også pryglede man barnet. Skulkerne var ikke særlig vanartede, men ofte svagt begavede eller meget snavsede og befængt med utøj - kan man læse i datidens rapporter.

d) **Forsømte** *børn*. Her var det forholdene i hjemmet, der førte til, at børnene kom under værgerådet. Spiritus var tit grunden til, at en familie gik i opløsning. Nogle gange var det moderen, der drak, men i langt de fleste tilfælde var det faderen.

Brutalitet og slagsmål i hjemmet var ofte en følge af det umådeholdne drikkeri. Værgerådet kom ind i billedet, når det blev så grelt, at naboerne begyndte at klage.

Også ved tiggeri, som var ulovligt, greb værgerådene ind.

e) **Vanrøgtede børn** var børn, der havde det lidt værre end de forsømte børn. Det var tit spædbørn og småbørn, der kom ind under denne gruppe. Børn, som ikke fik den pleje, de skulle have, eller som blev ladt alene med tændte petroleumslamper, når forældrene gik. Men det drejede sig også om børn, som fik meget dårlig kost; tit kun kaffe og brød. Værgerådene fik også anmeldt tilfælde om børn, der blev mishandlet.

Hvert værgeråd havde syv medlemmer. Formanden blev udpeget af justitsministeren. Et af medlemmerne skulle være læge. Derudover skulle der vælges to andre mænd og én kvinde samt en sognepræst og en lærer eller lærerinde.

Der var desuden et *overværgeråd*. Hvis forældrene protesterede, når et barn blev fjernet fra hjemmet, traf overværgerådet den endelige afgørelse. Deres dom var endelig og kunne ikke appelleres.

I overværgerådet var formanden altid en overinspektør fra en af opdragelsesanstalterne. Desuden var der et medlem, valgt af justitsministeren, og et medlem, valgt af kirke- og undervisningsministeren.

I Børneloven fra 1905 stod der ikke noget om, hvem der skulle være værger. I praksis førte det til, at det tit var medlemmer af værgerådene, der også blev udpeget som værger!

Opdragelsesanstalter og børnehjem

Opdragelsesanstalterne

Nogle regler for opdragelsesanstalter:

1906: Drenge under 18 år kan tildeles op til 25 slag med spanskrør.
1910: Drenge under 18 år må nu højst få 15 slag med spanskrør.
Barnet må højst sættes i celle i 14 dage.

Børnehjemmene

Nogle regler for børnehjem:

1907: Forstanderne må bruge:

1) stuearrest
2) lettere legemlig revselse
3) fratage børnene goder, de ellers har

Nye regler:

1937: Det er tilladt at give:

a) 1 eller 2 slag med flad hånd på kinden uden at øret berøres.
b) indtil 5 slag på sædet med flad hånd, hvis barnet er under 10 år.
c) indtil 3 slag med tyndt spanskrør for drenge mellem 10 og 15 år.

d) indtil 6 slag på sædet med tyndt spanskrør for drenge mellem 15 og 18 år. Spanskrøret må ikke være over 4 cm i omkreds og ikke over 1 meter langt.

e) piger og drenge over 18 år må ikke slås med spanskrør.

Det var ikke noget nyt, at man brugte den slags straffe i skolen. I det 18. århundrede skriver den tyske lærer Häberle, at han i de 52 år, han har været lærer, har uddelt:

925527	slag med stok
124010	slag med ris
20989	smæk med lineal
14715	sår på synderens hånd
10235	lussinger
7905	ørefigner
2114860	gok i nødden
22763	notabener med bibel, katekismus, sangbog etc.
717	gange lod han drenge knæle på ærter
613	gange på et trekantet stykke brænde
5000	gange måtte drenge ride på æslet!

Historisk rids

Børneforsorg

1837 stiftedes „Foreningen af 1837 til forsømte og forvildede Børns Frelse". Foreningen arbejdede tæt sammen med fattigvæsnet og politiet i København. Den skulle sørge for at anbringe vanartede og forvildede børn fra hovedstaden i plejehjem på landet. En del af børnene blev dog i stedet for anbragt på anstalter - og nogle opgav man helt. Dem satte man i fængsel.

1898 stiftedes „Kristelig Forening til vildfarende Børns Redning". Foreningens formål var at 'udføre Redningsarbejde for Børn under 18 Aar, som havde vist forbryderiske Tilbøjeligheder'. I foreningen var man rystet over de mange prygl, børnene fik i fængslerne. Det var især unge, der blev straffet med ris og rotting (= spanskrør: slanke stængler af palmeslægten Clalmus Rotang). Foreningen anbragte børn i private hjem, på børnehjem, opdragelsesanstalter, lærepladser og lignende.

1903 stiftedes „Børnesagens Fællesråd". Her gik landets forskellige foreninger sammen for at hjælpe nødstedte børn.

Den 1. oktober 1905 trådte Børneloven i kraft. Det var en lov om, hvordan man skulle behandle 'forbryderiske og forsømte Børn og unge Personer'. Efter denne lov kunne børn først sættes i fængsel, når de var fyldt 14 år. Det var også i 1905, at værgerådene blev dannet.

1922 blev Børneloven revideret. Nu kom værgerådene til at ligne de senere børneværn, som blev dannet i 1933, og som afløste de gamle værgeråd.

Efterskrift

I „Elendighedens Univers“ udgivet af Søllerød kommune i 1983, skriver universitetslektor Klaus Kjøller efter en omtale af ‘fedtegrevesagen’ i folketinget:

„Ethvert demokrati bør passe godt på sine Peter Sabroe’r. De er nødvendige hver gang en undertrykt virkelighed skal omsættes til slagkraftige argumenter. At de så også ofte er underholdende, gør vel heller ikke noget.“

Peter Sabroe accepterede ikke overgreb mod børn, hverken korporlige eller psykiske. Det var hans livs store indsats.

Kilder:

Jeg har blandt andet læst:

Holger Eriksen: „Børneven og stridsmand". Udgivet af dagbladet „Demokraten" 1966-67.

„Fra Folket de kom..." fra P. Knudsen til H.C.Hansen. Forlaget Fremad. 1962.

Ib Gejl: „Under Værgerådet" Forsømte og 'forbryderiske' børn i Århus 1905-15. Universitetsforlaget i Århus. 1967.

„Forhøret angaaende Forholdene på Pigehjemmet „Hebron" Udgivet ved Justitsministeriets Foranstaltning. I Kommission hos G.E.C.Gad. 1908.

„Elendighedens Univers". Red. Axel Bolvig og Søllerød kommune. 1983.

„Dansk biografisk leksikon".

Sven Sabroe. „Min mærkelige far. Bogen om Peter Sabroe." Genudgivelse i anledning af musical'en om Peter Sabroe: „Demokraten" i Århus Musikhus. 1998. 1. udgave: Stig Vendelkærs Forlag. 1967.

+ et utal af avisartikler samt „Aarsberetning fra Hebron (Statsanerkendt Opdragelseshjem) Nærmest for vildfarne Piger mellem 11 og 18 Aar" fra 1905 og 1906.

Vi har blandt andet lavet research følgende steder:

Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv, København.
Her findes meget stof om Peter Sabroe og desuden et maleri af Lille Ellen, udført af L. Rastrup. Dræby 1908. Det var en gave til Peter Sabroe fra arbejderkvinderne i Ringkøbing amt som tak for hans arbejde med Hebron-sagen. Den 21-4-1953 skænket til Hans Hedtoft af Peter Sabroes søn, Sven Sabroe.

Det kongelige Bibliotek, København.

Lokalhistorisk Arkiv for Struer kommune.
(tak til Henry Ammitzbøll for stor hjælp)

Byhistorisk Arkiv i Sæby.

Kirkegården i Torslev.

Indre Missions Hus i Fredericia.
Et besøg her i oktober 1997 gav forbavsende nok intet resultat. Man kunne hverken hjælpe med oplysninger om fru Brandsholm eller om Pigehjemmet Hebron.

Indhold:

Introduktion samt digt af Jeppe Aakjær 5
Peter Sabroe. Biografi 7
Branden i Skejby 14
Sabroes mange „kasketter“ 17
Peter Sabroes død og begravelse 21
Thyra Sabroe. 24
Konkrete sager - Hebron-sagen 25
Prygl og hermaphrodisme 33
Fru Brandsholm i Struer 37
Monika 38
Sagen kører videre 39
Frøken Thorup og frøken Lundstrøm 44
Hebron-sagen i Rigsdagen 45
Hvem kom på Hebron? 47
Fru Brandsholm. Biografi 49
Frøken Thorup. Biografi 55
Frøken Lundstrøm. Biografi 58
Efter Hebron-sagen 60
Børns vilkår 63
Børneopdragelse - dengang og nu 64
Værgerådene i ‘gamle dage’ 65
Opdragelsesanstalter og børnehjem 68
Historisk rids 70
Efterskrift 72
Kilder 73

Hjørdis Varmer

„Den grå heks“ og „Børnenes ven“ er blevet læst af tusindvis af børn siden udgivelsen af 1. oplag i 1986.

Efter en omfattende research foreligger nu svar på, hvad der blev af fru Brandsholm, frk. Thorup og frk. Lundstrøm - og ikke mindst en række faktuelle oplysninger om Peter Sabroe og Pigehjemmet Hebron.



ISBN 87-89715-21-7

SOGNESKOLENS
SKOLEBIBLIOTEK
3377052268 VAbog

Vadis

LUX
0036A